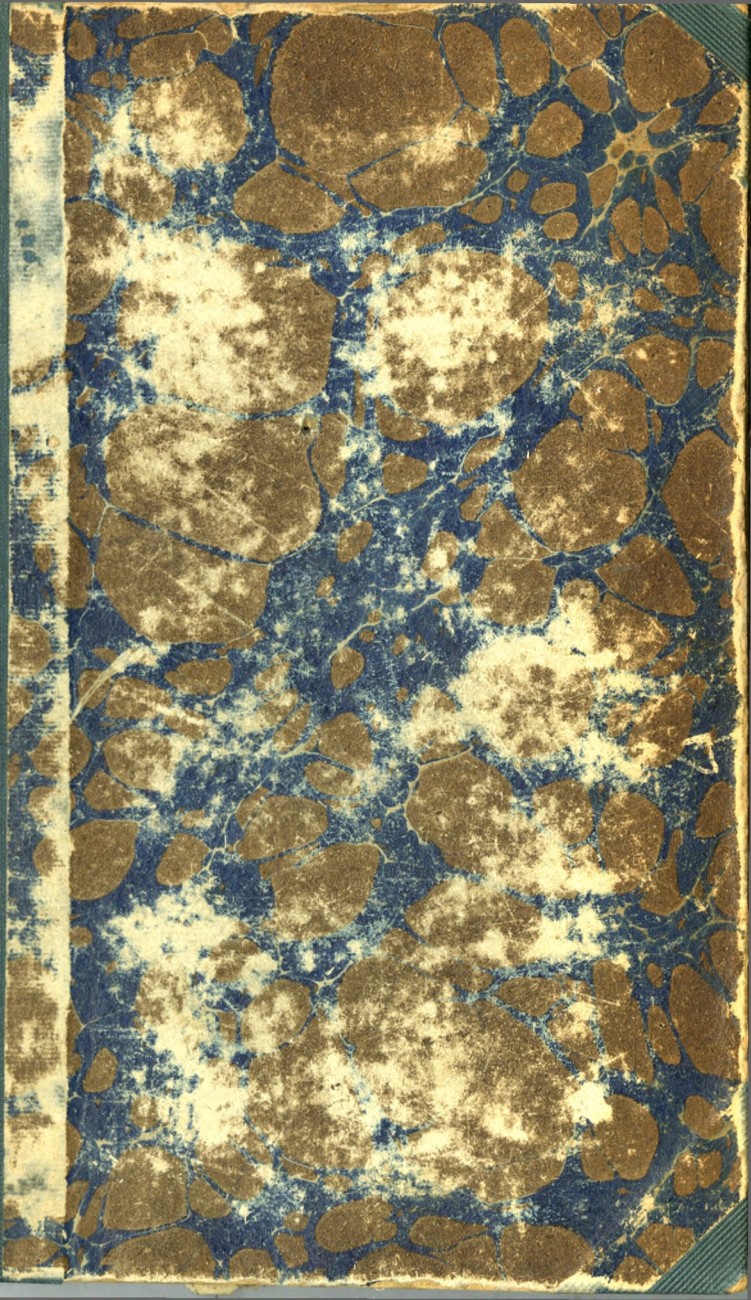

Politikai
röpiratok.

99.

99
775

A KINCSES FÖLD.

NEMZETGAZDASÁGTAN MINDENKI SZÁMÁRA.

IRTA

MENDE BÓDOG.

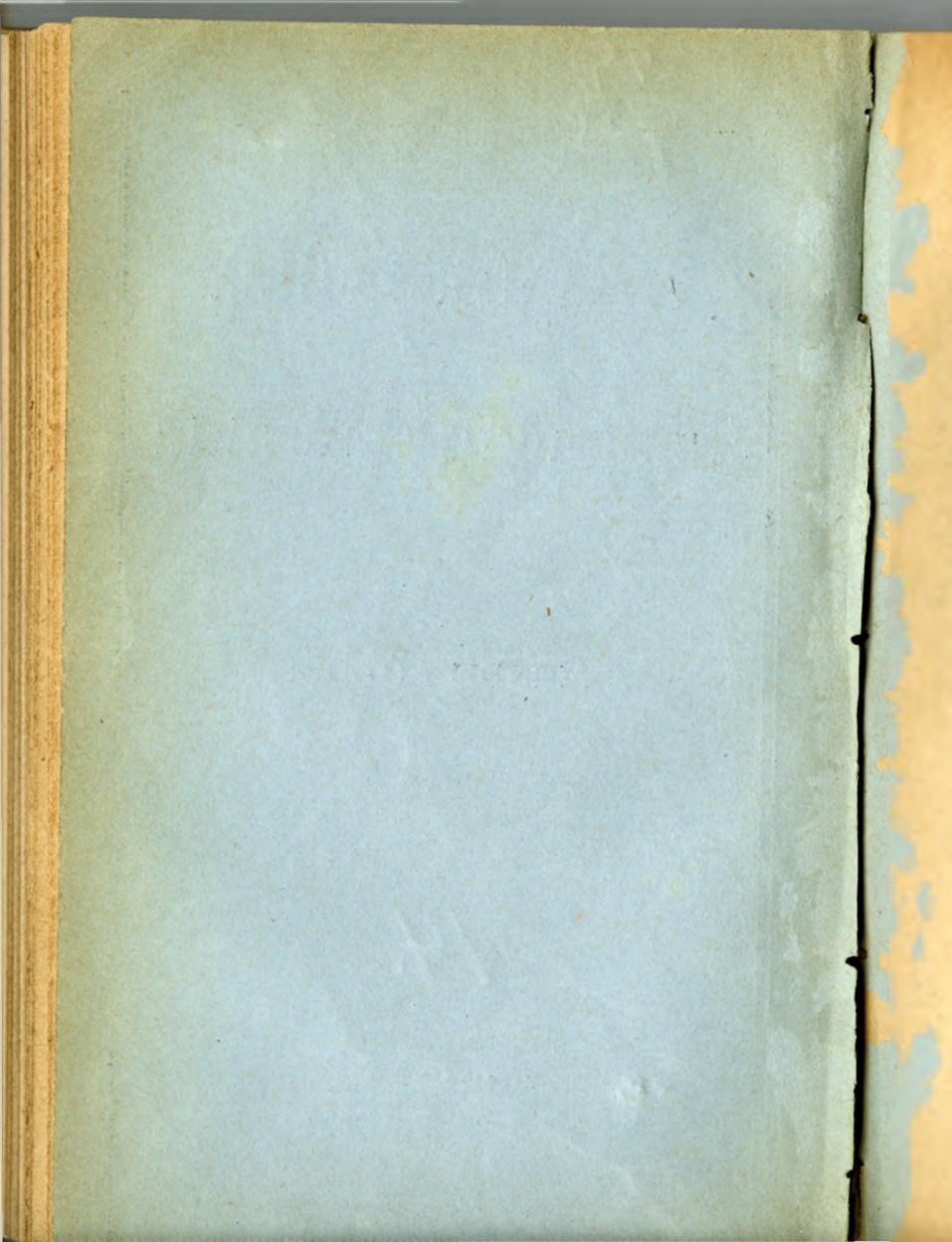
Ára 50 krajcár.

14.

BUDAPEST.

GRIMM ÉS HOROVITZ.

1878.

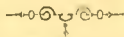

A KINCSES FÖLD.

NEMZETGAZDASÁGTAN MINDENKI SZÁMÁRA.

IRTA

MENDE BÓDOG.

BUDAPEST.

GRIMM ES KOROVITZ.

1878.

ezek s megannyian kívánhatjuk, hogy az iskolák, melyekben tanítják, mindenkire nézve hozzáférhetők legyenek.

Tekintsünk Angolországra. Ott minden népiskolában oktatják a nemzetgazdaságtan elemeit. Az üd-
vös eredmény félreismerhetlen.

Tartunk azonban tőle, hogy belevénülhetnénk, míg mi is annyira leszünk, hogy ifjuságunkat — kivétel nélkül, megtanítják az iskolában a társadalom alapjaira. De ha valamikor ennyire lennénk is, hiszem, hogy nem lesz fölösleges akkor sem egy olyan kis könyv, melyet az öregek is haszonnal forgathatnak.

A főntebbiek megmagyarázzák miért irtam a jelen kis munkát.

Irtam pedig úgy, hogy nyomul használtam Rapet J. J. francia művét „Az erkölcs és nemzetgazdaság népies kézikönyvé“-t, melyet a párisi tudományos akadémia tizezer frank jutalommal koszoruzott.

Tehettem volna, hogy egyszerűen átültetem e munkát egészen. Nem tettem; először is, mert hazai viszonyainknak csak részben lett volna megfelelő, míg más részeiben azoktól teljesen elüt, továbbá mert nagy terjedelménél fogva úgy gondolom, Rapet műve nem alkalmas arra, hogy „mindenki számára való nemzetgazdaságtanul“ szolgálhasson.

Főlhasználtam tehát belőle az elbeszélés keretét, mely kétségkívül a legcélszerűbb forma a tudományok népszerűsítésére, és saját hazai viszonyainkhoz mértem

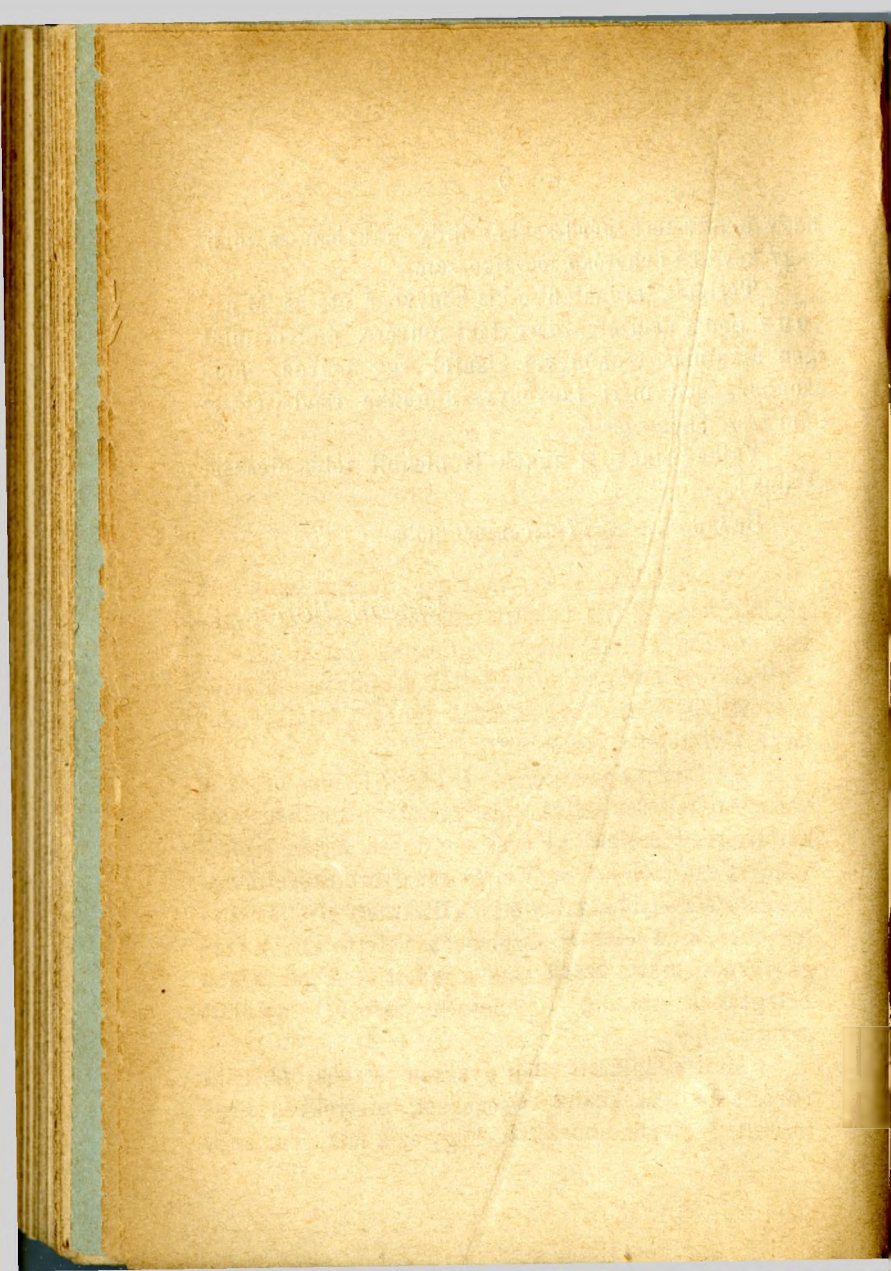
hogy a fölvetett kérdésekkel mily irányban és többé vagy kevésbé behatóan foglalkozzam.

Történik azonkívül e kis könyvben utalás M u d r o n y Soma nemzetgazdaságtani művére, melyet mint igen alkalmas tankönyvet ajánlok egy helyen, mely azonban épen mert tankönyv, e munka rendeltetését nem teszi fölöslegessé.

Vajha ennek is annak is mentől több olvasója akadna!

Budapesten 1877 december hóban.

MENDE BÓDOG.

I.

Egy szegény falu.

Sárosfőri lakosai egy vasárnapi délután temetésre gyültek össze. Egyik polgártársuknak, egyszerű munkás embernek adták meg a végtisztességet. A temetőből hazajöve neányan megállottak a templom közelében, hol egy tisztes öreg ur köré csoportosultak, akit látható tiszteletté köszöntöttek.

Az öreg ur, név szerint: Szilágyi Ferenc orvos, e tiszteletre teljesen néltó is volt. Fiatalabb korában mint katonaoorvos szolgálta az egészség ügyét. Aztán visszavonulva szülőföldjér nejével és két gyermekével megtakarított vagyonkájkból éltek. Bár még el-eljárt betegekhez, csak felebariti szempontból tette ezt, a szegényeknél, kiktől fizetst nem fogadott el. A gazdagabb betegeknek mindig szomszéd városból ajánlott orvost.

Mint világlátott ember gyakran összehasonlitgatá Sárosföldjét azokkal a helységekkel, melyekben megfordult. S elszomorodva lát, hogy ez a falu nem hogy

Az udvarokon és az utcán szemét és rondaság, mely mind együtt életerejében támadta meg a lakosságot, mely csenevész és elnyomorodott volt, mint nem sok más vidéké.

S a milyen volt a falu külseje-belseje, olyan volt a határa is. Az utak nyáron is tönkre tették az igás barmokat, télen meg épen járhatatlanok voltak. Hogy aztán télen, mikor idegen lélek nem jöhetvén a faluba, tehát semmi dolog nem akadt, az emberek naphosszat a korcsmában ültek, azt talán mondani sem kell. Azaz kimozdultak biz ők onnan is, de csak — vásárra. Eladni valójuk minél kevesebb volt, venni valójuk meg pénz hiányában épen nem, de azért elmentek. S ismerték is a sárosföldieket veszekedő, lármás viseletükről az egész környéken, és volt is felőlük minden, csak jó szó nem.

Ilyen állapotban volt az a község, melyben Szilágyi Ferenc orvos, mint szülőföldjén megtelepedett, gondolkozva azon, nem-e lehetne e sok bajon segíteni?

II.

A virágzó helység.

Amit az előbbi fejezetben elmondtunk, az sajátképen husz év előtti dolog, s aki ma ennyi év után látja Sárosföldet, aligha ráismerne arra az állapotrara, melyben Szilágyi Ferenc megtelepedése napján találta.

A derék ember váratlanul két jeles bajtársat talált volt. Az egyik: Csorba István földbirtokos, kinek a falu szomszédjában csinos jószágja volt. A másik: Haraszi Béla, egy fiatal képzett lelkész, kit — a község öreg papja elhalálozván — az orvos és Csorba ur együttes fáradozásának sikerült Sárosföld számára ki-neveztetni.

E három férfiu lelke egész odaadásával törekedett a falu javát elősegíteni. Tudták, hogy minden szép szónál többet ér a jó példa, melynek sikerétől buzdítatva követők hamarabb akadtak. Csorba ur, ki maga nem gazdálkodott, hanem bérbe adta jószágát, a bérlet megújításánál számos új intézkedést szabott a bérlő

elé. Ő maga eddig a városban töltvén az év legnagyobb részét, most huzamosabb ideig tartózkodott Sárosföldön, s az orvos rábeszélésének engedve, késznek nyilatkozott a birói tisztség elfogadására, ami nemsokára meg is történt.

Szilágyi ur maga kezelte földjeit, de a tervezett újítások megtételére nem volt elegendő készpénze. Elhatározta tehát, hogy jó példát adandó azoknak, kik hasonló esetben inkább kölcsönt vesznek föl, eladja birtokának egy részét, hogy a megmaradtat annál jobban művelhesse. S ime néhány év múlva a kisebb jószág nagyobb jövedelmet hozott, mint annakelőtte s két-háromannyi értékű volt.

Nagy dolog volt, míg a lakosok közül egyet-másikat hasonló gazdálkodásra birt, hanem végre mégis csak sikerült. Elsőrendű teendőnek ismerte az orvos az említett patak szabályozását. Sok rábeszélés, buzdítás és áldozat mellett célt ért. A viznek partot hánytak, lefolyását árkok által határolták, s rövid időn a mocsárok helyén pázsitos rétek zöldeltek, melyek búsán adták a takarmányt, úgy hogy marhája trágyája minden gazdának lett elegendő. A pataknak több helyén esése levén, az egyiknél Szilágyi ur malmoállított, ami nagy áldás lett a községre, mely eddig három mértföldnyire volt kénytelen örölni valóját szekéren vinni.

A vállalkozó szellemű ember azonban nem állott meg ennél. Tudta, hogy a vagyonosodás leghatalmasabb emeltyűje az ipar. A közeli erdőkből to-

csón lehetett fát szerezni, s ahol tűz és víz van, ott ipartelepét könnyű állítani. Tervének megnyert egy pár városi embert s ezeknek közreműködésével már a második évben egy posztógyárnak tették le alapkövét. Bámulatos gyorsasággal haladt ezután minden. Csakhamar megjavultak az utak, kicsinosodtak a házak, megtisztult az egész falu kívül-belül. Mert hát a jó példa előttük volt. A gyár mellett épült kis munkások után megítélhették a falubeliek, hogyan kell tiszta, világos, barátságos házakat tartani. Egy időben megnutatta az orvos, miként kell a gyümölcsöt nemesíteni s jóformán költség és fáradság nélkül üzni a méhészetet és sajtkészítést, ami mind együtt az egyesek és a község vagyonának szaporítását eredményezte.

Igy történt, hogy Sáoostöld, az elmaradt viskós falu, virágzó helységgé lett.

De azért ne biggyje valaki, hogy ennek a szerencsének is nem voltak borús napjai. Nem is szólva a sok nehézségről, aggodalomról és visszavonásról, melylyel Szilágyi ur munkájában találkozott, más bajok is voltak. Egyesek, szomszédjaik gyarapodása által indítatva, elhamarkodott s peculációkba bocsátkoztak és le-lebuktak, míg másokat elemi csapások értek. De Szilágyi urat ez nem bántotta. Vigaszszal és segédkezéssel állott helyt mindig. Inkább bántotta az a gondolat, hogy a község emelkedése nincsen biztosítva, hogy rossz tanok és mostoha idők tönkretelhetik egyszerre, amit ő annyi gondnal és fáradsággal épített. Mert hát még nagyon sok volt a balfogalom és előítélet az emberek között.

Ezeket jó oktatás és fölvilágosítás útján lehetett csak kiirtani. Szilágyi urnak e részben nagy segítségére volt a derék lelkes, ki híveinek bizalmát és szeretetét megérdemelte és csakhamar meg is nyerte. Mig Csorba ur a gyakorlati téren állott oldala mellett, Haraszti ur az oktatás ügyén lendített főképen.

De most vegyük föl újra elbeszélésünk fonalát, ahol elhagytuk, midőn a sárosföldiek a temetőből visszajöve, a templom előtti téren Szilágyi orvossal találkoztak.

III.

Egy becsületes ember szerencsétlensége.

Mohar Lajos sárosföldi polgár a legderekabb emberek egyike volt. Csekély kis vagyonkáján nejjével és négy gyermekével gazdálkodott és bár meg kellett feszíteni szorgalmát, hogy mindennapi kenyerőket megkeresse, szűkséget nem szenvedett. Sőt már egy kis összegecskét meg is takarított, mikor testvérbátyja, egy vállalkozó szellemű, de kevés módu ember rávette, hogy együtt próbáljanak szerencsét egy vállalatban, melynek célja lett volna a vizen való szállításokat eszközölni ama vidéken. Ez a kereset eleinte jónak látszott, mikor azonban hasonló célra egy nagyobb tőkés társaság alakult, a versenyben a két testvér elbukott. Egy vizár alkalmával az idősebbik Mohar életét is veszté az egyik hajón. Hogy adósságait megfizetni lehessen, eladták vagyonát, de még ez sem fedezte. Mohar Lajos, ki nem volt ugyan nyilvános üzlettársa, kötelességérzetből, de meg, hogy bátyja emléke ne szenvedjen, magára vállalta, hogy a hátralevő adósságokat kifizeti. A bánat

nemsokára megölte a szegény özvegyet, s az idősebbik Mohar két neveletlen árvája elhagyatva állott a világban. Lajos habozás nélkül magához vette őket. Többet fogunk dolgozni — mondá — és majd csak el leszünk.

Nemes cselekedet volt. S áldása bizonyára nem marad el, ha a derék ember nem követi el azt a vigyázatlanságot, mely már annyi áldozatot ejtett, hogy tudniillik a bátyja adósságait kifizetendő és gazdaságát gyarapítandó, kölcsön vett fel pénzt. De ő is úgy tett, mint sok más meggondolatlan ember: kölcsön pénzből vett új földeket, ilykép adóssággal terhelve kis birtokát. Mikor aztán az első két esztendő ros is volt, örülhetett, hogy a hitelezők ráálltak, mikép a kamat a tőkéhez rassék, minek következménye pedig az lett, hogy az adósság rettenetes módon nőtt és szegény Mohar nem sokára kénytelen volt összes földjével megfizetni azt az adósságot, mitelkerülhetett volna. Nem maradt egyebe, mint pusztá két keze. Dolgozni ment. Tizenhatéves fiát is beadta a posztógyárba. Az asszony kézimunkája is hozott valamicskét. Így csak elvoltak valahogy. A szerencsétlenség azonban nem szűnt meg üldözni a becsületes családot. Egy este a gyárból hazamenet Mohar látta, hogy egy kis gyermek, mely a parton játszott, a vízbe esett és menthetlenül elvész, ha segítségére nem siet. Mohar rögtön utána vetette magát és még életre hozta. Ő maga azonban meghült s háromnapos betegség után elhalt.

Az ő temetéséről jöttek a sárosföldiek azon a napon, melyről elbeszélésünk első fejezetében szoltunk. Szerencsétlen sorsa általános részvétet és szomorúságot

keltett. Az emberek lesütött fejjel jöttek vissza a sírkertből. A templom előtti téren, mint mondtuk, találkoztak Szilágyi orvos ural. Egynehányan megállottak körötte, de sok ideig szótlan maradtak mindnyájan.

Egy András Károly nevű gyári munkás, ki becsületes szorgalmas embernek, de szerfölött hirtelen beszédűnek volt ismeretes, végre megtörte a hallgatást.

— Szegény Mohar, — mondá — mit használt hát neki becsületessége és szorgalma! Ime most a sirban van, családját a nyomor szélén hagyva.

— András, András, — vizonzá az orvos — alighanem olyant mondott most, amit maga sem gondolt meg elegendőképen.

— Hát hiszen nem azt akartam én mondani, hogy Moharnak nem kellett volna kimenteni a vízből azt a szegény gyermeket . . .

— Tudjuk, — vágott közbe az orvos — hogy maga sem tenne máskép, ne is szóljon tehát róla. Bizonyosan csak azt akarta mondani, hogy Moharnak nem kellett volna magára vállalni a bátyja adósságait.

— Azt, azt, — mondá András, — nem először mondom most, hogy Moharnak nem kellett volna fizetni a bátyjáért, mert nem tartozott vele, és családja ma nem volna tönkretéve.

— Jó, tehát beszéljünk erről, — folytatá az orvos. — Adott-e Mohar pénzt a bátyjával folytatott közös üzlethez ?

— Persze hogy adott, — mondák többen, — azt tudja itt mindenki.

— És ha a vállalat sikerült volna, huzott volna-e hasznot belőle? — kérdé Szilágyi.

— Természetesen — volt az egyhangu felelet.

— Akkor hát Mohar üzlettársa volt bátyjának, — folytatá az orvos; — ha haszna lett volna az üzletből, illő volt, hogy a kárt is magára vegye.

— Csakhogy ő nem kötelezte ám magát irásban a bátyjáért, — mondá egy Méri nevezetű gazda.

— Lám, lám, — kérdé az orvos, — mióta van az, hogy a becsületes ember csak akkor tartozik valamivel, ha írást adott róla? Vallja be Méri uram, hogy lelkében maga is azt hiszi, mikép a szegény Mobar tartozott azzal, amit fizetett.

— Hiszen tartozni tartozott, — szólt Méri uram kis vártatva — csakkogy a törvény szerint nem lehetett volna rajta megvenni.

— Ezt elismerem, — volt Szilágyi ur válasza — de ez csak annyit tesz, hogy a mi törvényes, az még nem mindig igazságos is egyszersemind.

— Igaz, igaz, — mondá András — hanem engem mégis csak bánt, hogy ez a derék ember így elpusztult becsületessége következtében.

— Tudom, hogy ez a gondolat többekben él, — szólt az orvos, — hogy Mohar becsületessége volt oka annak, mikép tönkrement. Pedig nem ez volt az oka. Megmondom, mi volt. Az volt, hogy a szegény igen meggondolatlan dolgot tett, mikor a „szeles végen“ földeket vett, melyeket nem tudott kifizetni. Bátyja után maradt ezer forint adósság. Ha ezt kifizeti, ma-

radt volna még ötszáz forintnyi vagyona. De ő ezt nem tette, sőt még azokat a földeket is hitelben vette, s így egyszerre kétezeröttszáz forinttal tartozott.

— Igen, de hát lett volna-e jobb alkalma Moharnak, hogy földjeit így szépen az új birtokkal egy tagban kikerekítse? — veték ellen többen.

— Jobb, ha nem teszi, mintha adósságra teszi — volt az orvos véleménye.

— Miért? — kérde az egyik — habár így 2500 forint adóssága volt, birtoka háromezer forintot ért, s ebből inkább fizethette a kamatokat.

— Tehát nem látjátok be, hogy ha a birtok csak 3—4 percentet hoz tisztán, a kölcsönért pedig hatot kell fizetni, a gazdálkodás nem helyes? Moharnak, ki maga mivelte földjeit, ezek ugyan valamivel többet jövedelmeztek, mint 3—4 percentet, s elismerem, hogy nagy takarékoság mellett egy idő múlva meg is szabadíthatta magát . . .

— Persze, hogy meg — szólt egy másik — ha nem lettek volna olyan rossz esztendőik.

— Csakhogy ezt sem kell ám számon kívül feledni, — mondá az orvos — a derék Mohar pedig ezért is hibázott.

— Ha ez hiba volt, — kiáltott közbe Holzer ácsmester, egy becsületes de heves ember — a gazemberek, az uzsorások meg is vették rajta. Ha a kormány többet törődne a becsületes emberekkel, ezeket a pióccákat jobban szemügygyel tartaná s nem engedné meg, hogy a szegényt végkép elnyomják.

— De hát barátim, — csitítá az orvos — mit nem akartok ti a kormánytól! Amint hogy az sem esőt, sem napsugarat nem adhat, úgy jóvá, becsületess sem teheti az embereket. Az volna csak a dolog, ha a kormány a ti ügyeitekbe avatkoznék! Majd adnátok neki és méltán! Én megpróbáltam, hogy lebeszéljem Mohart. Nem tágitott. Nem is szidta a hitelezőket, mint most Holzer, hogy gazembereknek nevezi, csak akkor tette, ha már nem akartak neki többet adni.

— De — folytatá Holzer — nem tehetne valamit a kormány az olyanokért, a kiknek pénzre van szükségök?

— Hát miképen gondolja azt Holzer uram? — szólt Szilágyi ur — a kormánynak nincs más pénze, miut amit mi adunk neki, hogy azzal a közigazgatást vezesse. Ő nem adhat pénzt kölcsön és legfőlebb hogy megtilthatja, mikép egy bizonyos kamaton túl nagyobbat ne köthessen ki magának a hitelező, hanem akkor meg a pénzes emberek minél kevesebbnek adnak kölcsönt.

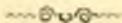
— Tehát ez azt teszi, — mondá Holzer, — hogy a gazdagok mindig elnyombhassák a szegényeket.

— Ez nem azt teszi, — szólt az orvos, — hanem azt, hogy a segítség a rossz viszonyok ellenében egészen másutt van, mint abban, hogy a kormány nem osztogat pénzt. Nem is kérjük ezt tőle. Én szívesen megmondom, mit gondolok, hol a baj és mit kellene tenni, hanem sok idő kell hozzá és ma már későn van. De ha meg akartok hallgatni a jövő vasárnap délután, jer-

tek ide megint. Itt a templom előtti téren ülünk a padokra és beszélgessünk róla. Csakhogy aztán meg ne sokaljátok. ♣

— Dehogy sokaljuk, — mondák a körülállók, — akár naphosszat is elhallgatjuk.

Ezzel elváltak.

IV.

A munka.

A nehéz napok, melyeknek súlyát az egész ország érezte, Sárosföld lakosait is igen közelről érintették. Több évi rosz termés, a pénztelenség, majd a háborus hírek folytán beállott nagy drágaság, a mellett, hogy az iparosoknak semmi keresetök nem volt, fölötte aggasztó helyzetet okoztak. A gyár szünetelni volt kénytelen és ennél fogva számos munkás elvesztette keresetét. Nem csoda, hogy az egész község ki volt hozva sodrából. Kiki természete szerint vagy lecsüggesztette fejét, vagy zugolódott.

Midőn Szilágyi ur a legközelebbi vasárnapon igérete szerint a templom előtti térre kijött, nagy sokaság várta és mindenkinek arcáról lehetett olvasni, hogy izgatottan várja a következő napokat.

— Hallom, hogy tegnap sokan mentek be innen a városba a hetivásárra, — kezdé Szilágyi ur a beszélgetést. — Ugyan mit kerestek ott? Kegyetek nem vesznek gabnát, minek mentek be hát?

— Hát bizony orvos ur, — szól András — mi s azért mentünk be, hogy halljunk, lássunk valamit.

— Tehát a kíváncsiság vitt a városba? — folytatá Szilágyi ur. — Csakhogy ezt nem hiszi ám ott senki. A sok ember, ki a vásáron tolongott, mind azt gondolta, hogy gabnát venni mentek be a sárosföldiek is, így aztán természetesen csak fokozták az aggodalmakat és drágították a gabna árát.

— Az bizony meglehet — jegyzék meg többen.

— Én pedig azt mondom, — szól az orvos — hogy az ilyen vásárra való menés haszontalan időpazarlás és kidobott pénz. Amit a világ folyásáról tudnotok kell, azt sokkal olcsóbban és könnyebben, de meg alaposabban is megtudjátok, ha egy-egy jóra való hírlapot járattok. A miért azonban ezt a vásárt szóba hoztam, azért van, mert hallottam, hogy ott közületek is többen szították a forrongást és nevezetesen Jaskó szabó uramról mondják, hogy kikelt a gyáros ellen, mivel az most beállította a munkát . . .

— Hát illett az tőle, hogy most az inség küszöbén anyi szorgalmas embertől megvonja a kenyeret? — duzzogott Jaskó.

— Én meg vagyok győződve arról, — folytatá az orvos, — hogy nem szívesen szánta rá magát a gyáros. Hanem már jó ideje, hogy vesztésre dolgozik.

— Dolgozik? — veté közbe András. — Hiszen az egész esztendőn át a kezét sem mozgatja. Mi dolgoztunk az ő gazdagodásán.

— Ugy látszik, hogy András csak azt tartja mun

kának, amit valaki két kezével végez — szólt Szilágyi ur. Mit gondoltok? Az, a ki szobájában egy gépet tervez, nem dolgozik, hanem csak az, a ki ezt a gépet előállítja? A munkának sokféle neve van és fogadni menék, hogy Jaskó uram, ki a gazdag embereket csak azért is szidalmazta, mivel annyi cselédséget tartanak, nem is tudja, hogy az ő szolgálatában hány cseléd dolgozik.

— Ugyan ne tréfáljon orvos ur. — szólt neheztelve Jaskó — hiszen rajtam és a feleségemen kívül senkink sincs a házban.

— És mégis azt mondom, hogy ma reggel legalább is huszezer ember dolgozott számára.

— Már látom, az orvos ur neveltségessé akar tenni.

— Épenséggel nem. Lássuk, nincs e igazam. Mondja hát Jaskó uram, mit csinált ma reggel?

— Legelsőben, — mond kis gondolkozás után Jaskó uram, — megigazitottam Csorba ur felső kabátját, aztán a kapumat ütöttem helyre, azután a fiamat kérdeztem ki, mit tanult a mult héten, azután reggeliztünk, azután megborotváltam, azután templomba mentem

— Hát lássuk. A tisztelendő ur talán neheztel is, hogy vasárnapi napon dolgozott Jaskó uram, hanem nagyjában mégis jól használta idejét. De még mielőtt ehhez a munkához fogott, felöltöztét. Ruháját tudom, maga készíti, de bezzeg a kelmét nem maga csinálja. Lássuk hát, hogy ez honnan jött. A gyapot Amerikából való. Ehez emberek kellettek, a kik ültették,

megint mások, a kik szőtték, megint mások, a kik megfestették, aztán olyanok, a kik áruba bocsátották, meg olyanok, a kik megvették s ideszállították. Mindez sok, sok kéznek adott munkát. Nem is szólok arról, hány ács, lakatos, asztalos, üveges, varga, kefekötő s a többi szolgált önnek mindazokban a dolgokban, melyeknek ma hasznát vette, mert ha mind felsorolnám, a feje szédülne bele.

— Valóban orvos ur, ezt nem gondoltam meg, — mondá Jaskó ur.

— Sokan nem gondolják meg ezt, — folytatá az orvos — s ez onnan van, mert az emberi társadalom, ez a látszólag oly összebonyolódott gép oly könnyen mozog, hogy egyes kerekeit észre sem veszik az emberek. Hogy annyian dolgoznak egy ember számára, ez a munkafelosztás üdvös elvéből ered. Ez annyit jelent hogy mindenki ahelyett, hogy munkaerejét ezer meg ezer részre osztja, egy bizonyos munkának szenteli magát, másra bizván a másikat. Ha nem így volna, úgy élnénk mint a vadak és kiki csak a saját szükségleteire gondolna. Ellenben ahogy a világrend beosztotta, mindenkinek a számára mások is dolgoznak. Mindenki megfizeti a neki tett munkát, az egyik pénzt ad érte, a másik más munkával fizet . . .

— De hát aki csakugyan semmit sem dolgozik, — szólótt Méri uram — a gazdag ember, aki mint mondá orvos ur, nem munkájával, hanem pénzzel fizet, melyért ő sohasem fáradt, hanem örökölt . . .

— Egyes kivételekről nem akarok szólni, — mon-

dá Szilágyi ur, — hanem ha nagyjában azt kérdi valaki, honnan van, hogy ha ezek szerint a munka az melynek kölcsönössége a mai társadalmat fentartja az emberek között mégis olyan nagy a különbség, feleletem az, hogy miután az emberek nem egyformák és valamint vannak erősek és gyöngék, nagyok és kicsinyek, úgy vannak tehetségesebbek és kevésbé tehetségesek is, szorgalmasok és hanyagok, minek következménye, hogy gazdagnak és szegénynek is kell lennie . . .

— Halljátok emberek? — hirtelenkedett András, — az orvos ur is mondja: szegénynek is kell lenni. Persze hogy kell lenni, hogy a gazdagot szolgálja, hogy ez a világért semmiben hiányt ne szenvedjen . . .

— Lassabban barátom, — viszonzá Szilágyi ur, — majd ha többet beszéltünk ezekről a dolgokról, be fogjátok látni, hogy ámbár a jólét és öröm mellett mindig van szegénység és bánat, az egész világot összevéve, mégis a jó több mint a rossz, ámbár meg másfelől ne higyjétek, hogy valami sokra megy azoknak a száma, kik zavartalan boldogságot élveznek. A mily bizonyos, hogy a munka olyan kötelesség, melyet minden ember magára vállal az étellel szemben, ép oly bizonyos, hogy a bajok nem a munkából erednek, hanem jórészt saját hibáinkból . . .

Tülki uram, ki a hol csak lehetett a saját viszontagságait szokta emlegetni, most megszólalt.

— Hát az is talán az én hibám, orvos ur, hogy a tűz elpusztította a házamat, marháim pedig a vészben elhullottak?

— Kedves szomszéd, — felelt Szilágyi ur — minden egyesről nem igen lehet szólni. Hanem mégis azt hiszem, hogy ha biztosította volna házát, amiut annak idejében tanácsoltam, nem vallott volna kárt a tűz által. Hogy a marhái elhullottak, arról sem tehet, mondja kelmed. Pedig bizony hiszem, hogy ha azt a dögleletes kigőzölgésű posványt nem tűrte volna az istállója tövében, nem betegedett volna meg a marhája és nem hullott volna el.

— De a ki megvénül és nem segithet már magán? — veté közbe az élemedett Árki János.

— Az öregség, jó bátyám — szólt az orvos — nem tartozik a szerencsétlenségek és hibák közé. Hiszen mindnyájan meg akarunk vénülni. Az öregség csak akkor válik nyomoruságossá, ha ifju korunkban nem dolgoztunk és nem takarékoskodtunk, hogy legyen miből megélni, ha már a munkát nem bírjuk. A mi pedig a viszontagságokat általánosságában illeti, a földi bajok csak ösztönül szolgálhatnak az embernek arra nézve, hogy a saját, ugy mint embertársai javára erejét kifejtse és a munkálkodásban találja örömét.

V.

Takarékosság és közbiztonság.

A szomorú csapások közt, melyek Sárosföldjét és vidékét érték, nem utolsós, sőt igen jelentékeny volt az, hogy a marhavész a lakosok szép baromállományában pusztított. Különösen most, a nagy pénzhiány napjaiban érezte e csapást minden ember. Máskor ha megszorultak, egy-egy tinó árán könnyen segítettek magukon. Ez idő szerint azonban a falu gulyája meg volt tizedelve és ezenfelül épen a vész miatt, a szomszéd városban a vásár be lett tiltva.

E rendszabály nagy izgatottságot szült. A sárosföldiek közül többen, a kiknek pénzre volt szükségök, már készültek vásárra hajtani marháikat, midőn a tiltó rendelet megérkezett. S ők a helyett, hogy más uton próbáltak volna magukon segíteni, elkeseredésökben erőszakra vetemedtek. A vásár napjára be akartak menni a városba. A vámnál persze újokat álltak az őrök, de ők rájok sem akartak hallgatni. Rövid szövege után tette került a dolog és valóságos csetepaté fejlő-

dött ki. A szabadra jutott marhák a verekedés közben szétfutottak, a mi csak rövid ideig tartó baj volt, mert később megkerültek. Nagyobb baj volt a sárosföldi polgárookra, hogy tetők miatt vizsgálat lett ellenök indítva és hatjok közül ketten mint vezetők kéthónapi, a másik négy három-három heti fogságra lett ítélve.

Ez az eset nagy szomorúságot keltett a községben. Midőn a legközelebbi vasárnapon az orvos megint elment a templom előtti térre, az emberek fejcsügesztve fogadták.

Szilágyi ur kellőkép roszalta a történeteket, a mire különben nem igen volt szükség, mert a jelenlevők közül kivétel nélkül mind érezték, hogy társaik a városban helytelenül cselekedtek, midőn a hatóság intézkedése ellen fölzendültek.

— Szegény polgártársaink is — így szólt Szilágyi ur — egyikét követték el ama sok tévedésnek, melyben nem egy ember él, midőn a társadalom ellen ezért vagy azért kifakad. Hogy köztünk ily esetek minél ritkábban történjenek, beszéljük meg e tévedések egyikét-másikat. Kezdhetjük azon, ahol mult héten elhagytuk, midőn a gazdagságról szóltunk. Furcsa is az, hogy ámbár a gazdagokat uton-ulfélen szidalmazzuk, a legtöbb ember azon van, hogy meggazdagodjék. Lássuk hát, mi az a gazdagság? Mit gondol Tülki uram, ki a gazdag?

— Gazdag? — felelé Tülki — hát a kinek sok pénze van. Hiszen az természetes!

— Bizonyos benne Tülki uram? — kérdé Szilá-

gyi, — hogy az a gazdag, a kinek sok a pénze? Ugyan mi hasznát venné a sok pénzének, ha teszem valami lakatlan szigetre kerülne?

— Ott nem, — szól most Árki, — hanem olyan helyen, ahol emberek laknak, pénzen csak mindent lehet venni?

— Ez már igaz — viszonzá Szilágyi ur, — de mindaz amit pénzen vehetünk, házunk, földünk, ruhánk stb., mind csak úgy képezi a gazdagságot, mint a pénz, melyen megveszszük. Sőt csakis ezek a dolgok képezik a gazdagságot, mert az ezüst meg az arany nem volna értékes, ha mindezeket nem kaphatnánk érte. A gazdagságot mindaz teszi, a mi hasznos és kellemes. A minnek értéke van, a mi az ember jólétére s örömére szolgál, a mi eladható és megvehető, telek, ház, termés iparcikk stb., az a tulajdon és a kinek sok ilyen van tulajdonában, az gazdag.

— Mikép lehet tehát az ember gazdag, a nélkül, hogy másokat gazdagságuktól megfoszszon? — kérdé András.

— Ugy, hogy valaki az általános gazdagságot szaporítja, — válaszolt az orvos. Ez nem azt teszi, hogy a pénzt szaporítjuk, mert mit ér a több pénz, ha mit se lehetne érte kapni? hanem az általános gazdagság emelését úgy kell érteni, hogy szaporítjuk mindazt, a mi az ország gazdagságát képezi, mely mint mondtam, ház, föld termése, vagy iparcikk stb. Mikép teszszük ezt? — kérditek. A munka által. A munka adja a gazdagságot. Munka nélkül nincs gyarapodás. De a munka egy-

magában nem is elegendő: Takarékosság is szükséges. Mert ha az ember mindennap elkölti a mit szerez, nem gyarapszik. Az egész nemzetről együttesen is áll ez. A nemzet is csak akkor gyarapodhatik, ha kevesebbet ad ki, mint amennyit szerez. A gazdagság tehát úgy támad, hogy dolgozunk, takarékoskodunk és a megtakarítottat összegyűjtjük. Ez által van, hogy mi élvezük azt, amit a mult századokban őseink szereztek, s a legszegényebb újszülött ilyképen örököse a korábbi nemzedéknek.

— De hátha még sincs semmije annak a szegénynek, ugyan hol az örökség? — kérde András.

— Hát a megmivelt föld, a fölépített házak, az iskolák, a templomok, az utak, a hidak stb., melyek mind apáinkról maradtak ránk, semmi? — folytatá az orvos. — Mindez nagy munkának a gyümölcse.

— Sohasem hittem volna, — szólt most Árki, — hogy ennyit köszönünk a korábbi nemzedéknek.

— Hogy azonban az ember munkálkodjék, — mondá tovább az orvos — kell hogy ösztönözve legyen rá. Ez az ösztön pedig az, hogy munkájával megszerezheti magának az élet kellemeit. Ha ez nem volna, csak annyit dolgoznék mindeki, a mennyi élete főtartására szükséges. S akkor semmit sem hagynánk az utókorra és gyermekeink ott kezdenék, ahol az első ember kezdte. Mikor tehát az ember azon munkálkodik, hogy a legszükségesebben túl is szerezzen, akkor arra számít, hogy tulajdona biztonságban lesz. A vagyonbiztonság adja meg még csak a népeknek az igazi lendü-

letet. A társadalomnak általán s a kormányoknak, melyek egyes népek ügyeit viszik, nincs nagyobb feladatuk, mint az, hogy a polgárok biztonságát fentartsák. Hanem, hogy visszatérjek a gazdagságra, melyről szóltam, nem szabad felejtenünk, hogy a pénz az üzleteknél érték ugyan, de nem csak ez teszi a gazdagságot. A földbirtokos, kinek nincs heverő pénze, a kereskedő, kinek boltjában a sok kelme, ha nincs adóssága, csak oly gazdag. A sok pénz nem teszi gazdaggá a nemzetet. Van nemzet, melynek nincs sok pénze mégis gazdag, ha földmivelése virágzik, ha ipara ki van fejlődve stb. Anglia például gazdagabb mint Franciaország, pedig ott kevesebb a pénz. Többet mondok. Lehet olyan nép, melynek sok pénze van és mégis szegény.

— Hogyhogy? — kérdék többen.

— Az olyan nép, melynek nincs ipara és nincsenek kereseti forrásai, az bármily gazdag, csakhamar elszegényedik, mert pénze a külföldre vándorol. Ott a példa rá: Spanyolország. Mennyi aranyat, ezüstöt szolgáltatott ez országnak mexicói és perui bányái! Ipari szorgalom hiányában és mert vallási türelmetlenségből számtalan munkás kezét kiűzték onnan, rövid időn elszegényedett.

VI.

Az emberek közti viszony kölcsönös szolgálattételen alapszik. Mitől függ a munka értéke?

Sárosföld jobb módú lakosain nem mult, hogy szegényebb társaik sorsát tőlük telhetőleg ne enyhítsék és közös jóakarattal immár el is jutottak odáig, hogy legalább az inséget elhárították mindenkinek a küszöbéről, a ki dolgozni nem röstelkedett és keresményén könnyelműen tul nem adott. Az orvos, valamint a lelkes közbevetésére a szomszéd birtokosok is végeztettek egy s más munkát, miből a sárosföldieknek némi kereset jutott. Azonkívül némely eddig elhalasztott községi munkára is rákerült a sor.

A gyári dologhoz szokott munkások ugyan lassan törődtek az új foglalkozáshoz, hanem elvégre is beláták, hogy jó akarattal, buzgalommal elvégezhetik ezt is, és lassan-lassan újra megfogamzott mindenkiben a remény. Az orvos pedig megkettőzött buzgalommal folytatta beszélgetésszerű oktatásait. A legközelebbi talál-

kozásnál ismét a munkáról beszélt hallgatónak, így kezdve a szót:

— Azt mondtuk minap, hogy a munka a gazdagság forrása és hogy munka által éri el az ember mindazt, amit tulajdonnak nevezünk. Igen fontos tehát, hogy tudjuk miben áll a munka, vagyis hogy mikép dolgozunk?

— Természetes, hogy a két kezünkkel, — viszonzák többen.

— Nem mindig, barátim. A ki szánt-vet, fát vág, vasat kovácsol, vagy gépat mozgat, az mindenesetre testének izmaival dolgozik. De az ügyvéd, ki egy jogi kérdésen tanakodik, az orvos, ki valamely betegségnek okát kutatja, a tudós, ki a természeti erőket buvárolja, csak úgy dolgozik, ha nem is testi munka az, amit végez, hanem szellemi, s ez bizony nem könnyebb amannál. Ime itt van Karvasi ur, a tanító, ki nem dolgozik tiszserintetek, jóllehet a legfontosabb és legnagyobb feladatok egyike az, amit ő végez, hogy tudniillik gyermekeiteket neveli és oktatja. Az emberi munka tehát kétféle: testi és szellemi. Valódinak pedig csak akkor mondhatni a munkát, ha az egyszersmind hasznos is, mert nem mind munka, a mi fáraszt. A milyen bolond lenne például, a ki nappal befüggönyözné szobáját és gyertyával világítana magának, ép oly haszontalanul elfecsérlett erő lenne, nem pedig munka, ha valaki öt mázsát elvihet talyigán, inkább csak ötven fontot visz a két kezével, hanem aztán tizszer fordul. A társadalom alapját tehát a hasznos munka képezi, és nem a

főlöszleges, vagy éppen káros (mert hiszen a kártétel is munkával jár), az emberek közötti viszony pedig a kölcsönös hasznos munkán alapszik.

— Kölcsönös munkán? — kérdé Holzer ács-mester. — Tehát ha én valakinek kaput csinállok, kölcsönös munkát végzünk?

— A munka, vagyis ily esetekben a szolgáltatás négyféle:

1. Vagy a d u n k valamit, hogy ezért az illető is a d j o n valamit.

2. Vagy a d u n k valamit, hogy ezért az illető t e g y e n valamit.

3. Vagy t e s z ü n k valamit, hogy ezért az illető a d j o n valamit.

4. Vagy t e s z ü n k valamit, hogy ezért az illető is t e g y e n valamit.

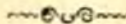
Az első osztályba tartozik a kereskedő, ki pénzért portékát ad, vagyis ez az adás-vevés viszonya. A második osztályba tartozik a munkaadó vagy gazda, ki pénzért munkát cserél. A harmadik osztályba tartozik a cseléd vagy munkás, ki megfordítva munkáját pénzért adja. A negyedik osztály, midőn egyik munka a másikért adatik cserébe, ritkán fordul elő.

A Szilágyi ur hallgatói ezt teljesen megértették és helyeselték. Csak Jaskó, a szabómester tépelődött valamin, amit végre is ebben a kérdésben derített ki:

— Csak azt szeretném tudni, hogyan kelljen az ilyen kölcsönös szolgáltatást megbecsülni. Teszem, ha én azt kívánom, hogy Méri uram vigyen be kocsin a vá-

rosba, miképen tudhatom, hogy mennyit ér az a szolgálat, melyet nekem tesz ?

— Altalánosságban a dolog mindig a rá fordított munkának megfelelő, hanem sok függ attól, hogy a munka, a melyet valaki végez, olyan-e, hogy sokan teljesíthetik, vagy pedig csak egy-egy ember, avagy hogy az a munka sok másnak is kell-e, vagy pedig csak kivételesen egynek-egynek. Ebből aztán magától következik, hogy ha például egy népes helységben csak egy szabó lakik, annak rendszerint többet kell fizetni a munkájáért, mintha többen vettek volna, hogy foglalatosságot nyerjenek, valamint másfelől, ha egy helységben bizonyos időben nem szabot senki semmit, az az egy szabómester is szívesen dolgozik olcsóbban, csak hogy keresete legyen. A nagy emberi társadalmat együtt véve úgy is találjuk, hogy mindegyik kereseti ágának megvan a mivelői s ezek olykor-olykor többen, olykor kevesebben vannak, mint a mennyit a közszükség megkíván, s e szerint emelkedik, vagy száll munkájuk értéke.

VII.

A munka értéke a rá fordított fáradságtól függ, de még egyébtől is.

Hogy a munka értékét teljességgel megbecsülhessük — folytató Szilágyi ur — egy pár példában lássuk, miképen vagyunk vele. Ime egy hold föld, amelyen len terem. Tegyük, hogy a len megér 800 forintot. A mire földolgozzák, hogy batiszt zsebkendőket készítsenek belőle, 30,000 forint értéket képvisel. Csak-hogy az aratás napjától kezdve egész odáig legalább 250 asszony fonja, 20 takács szövő és 40 másik ember van elfoglalva azzal, hogy fehéritse és beszegje.

— Ezek szerint, — vágott közbe Méri uram, — a tárgyak árával csak azt a munkát fizetjük meg, a melylyel előállították. De hát mikép van, hogy a mikor valaki — mondják, hogy Amerikában sokszor történik — egy darab aranyat lel a földben, egyszerre annyit keres, mintha tíz vagy huszezer ember nagy fáradsággal dolgozik?

— Ez olyan kivétel, amely azonban nem rontja

meg az általános szabályt. Hiszen az is megeshetik, hogy valakinek igen rossz földjeért többet adnak, mint a legtermékenyebbért, ha például vasutat akarnak arra vezetni, s arra a földre éppen szükség van. Ily esetben az ipar az, mely a különben hasznavehetlen teleknek értéket ad. Emlékezzetek csak, hogy Sárosföldön is mennyivel csesőbb volt a föld, mikor még nem volt itt a gyár, s mikor még kevesebb volt itt az ember.

— Igen ám, — mondá Árki, — csak hogy akinek nincsen fekvősége, annak nem is használt ez a drágaság.

— Dehogyan nem használt. Használt bizony. Ugy-e, hogy mindjárt drágább lett a munka. A napszáni annakelőtte 30—40 krajcár volt, most pedig egy forintot s azon felül is kereshet mindenki. Hanem amint már említém, a munka megdrágítására más körülmények is lehetnek befolyással. Legelsőben is meg kell különböztetni a munkát, mely csak testi fáradsággal jár, az olyan munkától, amelyhez különös tehetség és tanulmány kell. Ime itt a példa rá. Egy lakatos megkereshet napjában másfél vagy két forintot, egy ügyes gépésznek ellenben hét—nyolc forintot is fizetnek naponként. De hogy még nagyobb különbséget lássunk, gondoljuk meg, hogy egy szobafestő sokszor alig bírja a kenyerét megkeresni, míg festészek mint Rafael, Rubens stb. olyan képeket festettek, melyekért az utókor száz meg százezer forintot ad. Csak hogy az ily lángelmék művei ép azért fizettetnek meg oly drágán, mert fölöttérikkák s ilyenkor a fizetett ár önkénytes, vagyis attól függ, hogy az emberek milyen fontosságot tulajdonita-

nak az ilyen műveknek, mert annyi bizonyos, hogy az ember legközvetlenebb szükségleteihez nem tartoznak, s a kinek szelleme nincs annyira kiművelve, hogy azoknak magasztosságát felfogja, az nem is fogja így megbecsülni.

— Nem lehetne-e ezek szerint azt mondani, — szólt az ácsmester — hogy valamely tárgy annyiban hasznos, a menyiben szükségleteinknek szolgál, ellenben értéke attól függ, hogy mily nehézségbe kerül, hogy azt megszerezzük?

— Tökéletesen így van — hagyá helybe az orvos, de kiegészítésül hozzá kell tenni, hogy valamely dolognak az ára nem más, mint annak értéke pénzbelileg kifejezve, vagyis: a pénz csak arra való, hogy igen kényelmes módon kifejezzük valamely tárgy értékét.

Ilyképen az olyan tárgyak, melyek magokban véve igen hasznosak, egészen vagy majdnem értéktelenek lehetnek, hogyha azoknak beszerzése semmibe vagy csak igen kevésbe kerül. Másfelől igen csekély hasznú tárgyaknak igen nagy értéke lehet, ha azoknak megszerzése nagyon nehéz, vagy pedig ha oly ritkák, hogy csak olyan tehetség bírja előállítani, a minővel csak kevés ember bír.

A tárgyak értéke függ azonban attól is, hogy mi, a kik meg akarjuk azokat szerezni, mennyi fáradságot kimélünk meg. Így aztán lehet, hogy valaki igen nagy fáradsággal készített egy dolgot, mi azonban egy újabb találmány segítségével könnyebben is juthatunk

hozzá. Megfordítva meglehet, hogy az illető fölötté könnyen képes előállítani azt, amit mi csak nagynehezen. Ezek szerint a tett szolgálat a tárgyak igazi érték mérése. Ugy-e, hogy ha valaki egy nagy drágakövet elad, ezzel magában véve még nem tesz szolgálatot. De bezzeg a gazdag biu asszony megbecsüli és nagy szolgálatnak tekinti, mivel hogy a drágaköben öröme telik. Sokszor igen nagy árt fizetünk, hogy egy kitűnő énekesnőt hallhassunk. Miféle szolgálat az, kérditek, amit ő e pénzért tesz? Élvezetet szeresz, amit pedig az ember csakugy megfizet, mint a szolgálattételt.

— Hanem ez már mégis csak bolond dolog — jegyzé meg András, — egy multságért, vagy épenséggel a hiúság kielégítéseért annyi pénzt adni.

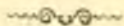
— Igazság lehet szavaiban, András, — viszonzá az orvos — de az ily kiadásoknak is megvan a maga jó oldala. Ezáltal a tehetség bátorittatik, a művészet pedig az ipar számos ágának ad foglalkozást, melyek különben nem létezhetnének. A munkás embernek épen niucs panaszkodni valója azon, mert a gazdagok multságai szereznek neki legtöbb keresetet.

— De vajjon nem szomorító dolog-e, — kérdé András — hogy épen az oly iparágak szolgáltatják a legjobb keresetet, melyek a fényűzésnek s a hiúságnak szolgálnak?

— Nem fontolta meg barátom azt, hogy ha hasonló nagy keresetet, vagyis munkabért kellene fizetni az életszükségleteknél is, ezeknek is épen olyan nagy

lenne az ára. a miben aztán nem lenne köszönet, mert amit a munkás mint munkás e részen nyerne, azt mint vevő, vagyis fogyasztó a másik részen megint elvesztené.

— Erre bizony nem gondoltam, — jegyzé meg András.

VIII.

A pénzről.

Elérkezett az aratás. A dúsan rengő kalász gazdagon fizetett. Sárosföld lakosai kiállották a megpróbáltatás idejét és jó reménnyel néztek a jövő elé. A gabnának szép ára volt. A szomszédban támadt háboru fokozta a nagy kivitelre való kilátásokat. A megújult munkakedvnek az sem volt utolsó napja, mikor a gyár újra megkezdte a munkálkodást. Kiki visszanyerte korábbi helyét és kerestetét.

Szilágyi ur örömmel látta, mint tér vissza a lakosság arcára a régebbi vidámság és jó kedv. Midőn a legközelebbi vasárnapon megint találkoztak a templom előtti téren, a beszélgetést következőkép kezdte meg:

— Szeretnék ma a pénzről szólni. Mindenki tudja mi a pénz, és mégis sokan téves fogalommal vannak róla. Köztudomásu dolog, hogy régen az emberek közt csak csere volt. Ha valakinek szüksége volt valamely tárgyra, becserélte azzal, a mivel ő rendelkezett. Hogy ez mennyi bajjal járt, azt

elképzelhetjük, ha például elgondoljuk Jaskó szabómestert, mikor kenyeret, bort és fát kellene vennie. Egyetlen ruhadarabon, a melyet készített, megszerezhetné. Hanem az a baj, hogy a kinek fája van, annak nincs kenyerere, a másiknak meg nincs fája. Jaskó uram azonban csak egynek adhatja azt az egy darab ruhát. Tehát mégsem cserélhet. Célját azonban most sokkal könnyebben érheti el, a midőn van egy olyan áru, a mit mindenki szívesen fogad cserébe, a mely áru nem más, mint a pénz.

— Hogyan? — kérdé Tülki gazda. — A pénz olyan áru lenne, mint az én borom vagy a gyapjum?

— Nem más bizony, Tülki uram — felelt az orvos. — Mikor a borát vagy a gyapjút vásáron kinnálja, hogy pénzt vegyen be érte, nem cserébe adja? És ha meg van szorulva pénz dolgában, nem adna szívesen többet a borából vagy gyapjúból, avagy ha az, a ki bort vagy gyapjút akar venni, máshol nem egykönnyen kaphat, nem ad ő szívesen több pénzt is ugyanazért az áruért? Az adás-vevés tehát valósággal nem más mint csere.

— És valjon ki határozza meg a pénz értékét? — kérdé tovább Tülki uram.

— Az ércpénzek értékét törvényesen határozzák meg, de ezt sem önkéntesen. Kell, hogy az megfelelő legyen az ércek különbeni értékének. Amelyik nem ilyen, az az úgynevezett váltópénz, melyet csak azért vernek, hogy a kisebb adás-vevés meg legyen könnyítve. Ezt nem is kell pengőpénzért elfogadni, ha ilyen van ki-

kötve fizetésül. Az ércpénz a maga értéke szerint becsültetik. Aranyból s ezüstből tudvalevőképen ékszerek is készülnek. Az arany és ezüst értéke tehát csak úgy mint más érc drágulhat vagy olcsóbbá lehet aszerint amint több vagy kevesebb találtatik. Az aranynak úgy mint az ezüstnek előállítására sokba kerül, az elsőbbi annyiba, hogy ámbár némelykor gazdag bányákat fedeznek föl, általánosságában mégis az arany $15\frac{1}{2}$ -szerte olyan drága, mint az ugyanakkora nehézségű ezüst. Általánosságában mondom. Mert mégis megesik, hogy hol az egyiknek, hol a másiknak értéke emelkedik vagy csökken. A különböző országok nem is egyformán állapították ez értéket, vagy amint mondani szokás: pénz lábat. Van olyan, a melynek pénzlába arany, van olyan, amelyben a pénzláb ezüst és van, amelyben arany és ezüst vegyesen képezi a pénzlábat

— Most értem tehát, — jegyzé meg Holzer ács-mester. — hogy mikor én Franciaországban jártam, a Napoleon-aranyat miért váltották be mindig husz frankon, amig itthon hol többet, hol kevesebbet adnak érte. Miért is nem tesznek úgy nálunk is, mint Franciaországban, hogy egyszer vége volna ennek a bizonytalanságnak?

— Könnyebb azt kimondani, mint végbevinni, Holzer uram. — viszonzá az orvos. Igaz, hogy a belső földre nézve úgy lenne, amint ön mondja, de a külfölddel való kereskedelemnél a külföldi ember mindig azon ércnemben követelné a fizetést, amely akkor éppen drá-

gább, ő meg ellenben azon ércnemben akarna fizetni, amely akkor épen olcsóbb.

— De hiszen amint már van az ország, amelynek arany a pénzlába, melyik ország is az? kérdé tovább Jaskó.

— Anglia és legujabban Németország, — választ Szilágyi ur. — Meg kell jegyezmem, hogy Németországban van is vele baj, legalább most még sok. Anglia gazdag ország, melynek kül- és belforgalma egyaránt nagy. Aranyban sokkal kényelmesebben vihet magával az ember nagy összegeket és könnyebben küldheti mint ezüstben, amelyről mondám, hogy $15\frac{1}{2}$ -szeres súlya felel meg az arany értékének, tehát majdnem harmincszor annyi helyet foglal el, mintán egy aranypénz kétolyan nehéz, mint egy ugyanakkora ezüstpénz.

— Ott tehát az ezüstpénz értéke emelkedik vagy csökken, ugy mint nálunk az arany? — kérdé tovább Holzer. — Hiszen ez még alkalmatlanabb, mert ezüstpénzzel mégis csak többször van az embernek dolga.

Ott az ezüst az ugynevezett váltópénz helyett van, amelyről már szoltam. S ez csak kisebb fizetések-nél szolgál, ahol az aranyt nem használhatják. S azért ott az ezüstpénz értéke nem is változik. Egyébiránt előbb-utóbb az országok meg fognak állapotni e nagy kérdésekben, amint hogy már régóta tanakodnak is rajta.

A pénzről azonban még sok mondani valónk van, nevezetesen a papírpénzről s az ezzel kapcsolatban levő hitelről. De ezt tartsuk fõnn egy másik alkalomra.

IX.

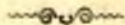
A hitel.

Midőn a legközelebbi vasárnapon Szilágyi ur ismét maga körül találta hallgatóit, így folytatta a megkezdett előadást:

A pénz tehát, mint mondtuk, főképen cseretárgyul szolgál. Ha mindazt, ami tulajdon, forgalomba lehetne hozni, a munka és a termelés igen meg lenne könnyítve. Sezt részben el is értük a hitel segítségével. Ha valaki oly vállalatba akar bocsátkozni, melyhez nincs meg a kellő pénze, de másrészt van elegendő vagyona, akkor, kivált ha becsületes embernek ismerik, kap hitelt, más szóval azon biztosítékok mellett, melyeket nyújt, kap pénzt hitelbe. Ő viszont kötelezi magát, hogy a pénzt bizonyos időre visszafizeti. De a hitel sokkal általánosabb, mint első pillanatra látszik. A kereskedő folyvást ad hitelbe sok mindenfélét. Az iparos sokszor dolgozik hitelbe. A munkás, kit minden héten vagy minden hónapban egyszer fizetnek, a fizetési napig hitelez munkaadójának, sat. sat.

A kisebbrendű forgalomban a hitel csekély értékű, sőt gyakran káros; például a mindennapi szükségletek bevásárlásánál, a mikor ugyanis az eladó nagyobb árt szab, a vevő pedig elszokik a takarékoságtól. Nagyobb vállalatoknál ellenben a hitel roppant előnyöket nyújt. Ugyszólván sokszorosítja a nemzet tőkeit az által, hogy lehetővé teszi, mikép az ingatlan birtokba vagy árucikkekbe fektetett pénzeket forgathassuk, mintha valóban készpénz lenne.

Hitel nélkül csak készpénzzel vagy csere útján lehetne kereskedelmet űzni. A hitel segítségével ellenben nemcsak az ingatlanba vagy az árucikkekbe fektetett értéket, hanem az ügyességgel, szorgalommal párosult becsületességet is ugyszólván pénzzé tehetjük, mert ennek az adóslevelét is készpénz gyanánt fogadják. A különbség a kettő között, hogy amott a hitel tárgyi, emitt pedig személyi.

X.

Mire való a váltó és mi a bankjegy.

— A hitel nagy fontosságánál fogva, — folytatá Szilágyi ur — a törvényhozás különös figyelemmel volt rá és szigorú rendszabályokkal igyekezett elejét venni annak, hogy a hitellel visszaélés történjék. Tudjátok barátim, vagy legalább hallottátok, hogy a váltóról milyen törvények vannak.

— Bizony veszedelmes egy jószág az a váltó — mondá Méri uram.

— Azaz hogy olyan, mint az élesre köszörült kés; tudni kell vele bánni. A váltó az olyan írásbeli fizetési kötelezettség, melylyel a kibocsátó kötelezi magát, hogy az, a kinek részére ő a váltót kibocsátja vagy az, a kinek ez utóbbi írásbelileg átengedi a kifizetést napon és helyen, a bent irt összeg erejéig készpénzt fog érte kapni. Hogy az ilyen váltó-adólevelet minél könnyebben lehessen forgatni és küldözgetni, ezért már alakjára nézve is igen kényelmessé van téve, és míg az egyik oldalon épen csak annyi hely van, hogy a fize-

tendő összeg mellett az adósnak és a hitelezőnek a neve, továbbá a hely s a fizetési idő ki legyen írva, a másik oldalra annak a neve iratik, a kinek a váltó tulajdonába megy át. Sok millió értékű ilyen váltó van forgalomban mindennap a kereskedelmi világban. Hogy váltó használtatik és nem más adóslevél, annak oka pedig nem csak a váltó kényelmes formája, hanem az is, mert a törvény elrendeli, hogy a váltó az esedékes napon mulhatlanul kifizetessék, különben az adós ellen azonnal bíróilag járnak el.

— De ez fölötte szigorú és igazságtalan törvény; — jegyzé meg Árki, — hiszen megeshetik, hogy az embernek épen az nap nincs pénze.

— Nem úgy barátom! — viszonzá az orvos. — A törvény nem igazságtalan és nagyon jól rendelkezik. Miután a váltó készpénzfizetés gyanánt szolgál, természetesen, hogy aki azt elfogadja, annak biztosnak kell lennie az iránt, hogy a mikorra esedékes, akkorra meglesz a szükséges pénz a beváltásra.

— Hogyan, a ki a váltót elfogadja, az tartozik fizetni? — kérdé Árki bámulva.

— Elfogadónak azt nevezzük, aki neve aláírása által magát kötelezi, hogy a kitűzött napon a váltót kifizeti.

— Mégis csak azt hiszem, hogy nem az ilyen magunk féle embereknek való dolog az a váltó — mondá Holzer ácsmester.

— Tökéletesen igaza van, — viszonzá az orvos. — A kinek nincs módjában, hogy a váltótörvényt min-

den részletében ismerje, annak jobb, ha sohasem fog váltótüzletbe. Már az is veszedelmes, ha váltót készpénzfizetés helyett átveszünk és továbbadunk, mert ha az, akire szól, nem fizet, minekünk kell fizetnünk, és nemcsak hogy a pénzünk odaveszett, de még az eshetőleges költségeket is nekünk kell viselnünk. Hanem aki ért hozzá, s akinek üzlete úgy van berendezve, annak a váltó nagy könnyítés a készpénzfizetés helyett, míg a kisebbrendű, vagyis a mindennapos üzletekben már csak többet ér a bankjegy.

— Hogyan, hát a bankjegy is olyan váltóforma? — kérdék egyszerre többen.

— A bankjegy — felelé Szilágyi ur — sajátkép nem más, mint bizonyos meghatározott összegre — egy, öt, tíz stb. forintról — szóló nyomtatott váltó, melyet egy banktársulat ad ki készpénz helyett és pedig olykép, hogy bármikor tetszik, a bankjegyért arany vagy ezüstpénzt ad. Erre való a banknak ugynevezett ércalapja.

— S épen annyi ércalapja van a banknak, a mennyi bankjegyet kiad? — kérdé Holzer ácsmester.

— Nem. Alnyi ércalapja nincs, de nem is kell, még a legjobban szervezett bankintézetnek sem, mert e helyett tarthat váltókat, vagy pedig vásárolhat ingatlanokat stb. Amíg a közönség látja, hogy van elég alapja a bankjegyeknek, addig nem fogja sürgetni, hogy váltsák be neki, mert a papírpénz az üzletben, már mint hogy magunkkal vigyük, vagy hogy máshová

szállítsuk, sokkal kényelmesebb, mint az arany vagy az ezüst.

— Hanem azt is hallottam, hogy van más papirpénz is, mint a bankjegy, — veté ellen Jaski szabó.

— Van, és sajnos, hogy van. Ezek az ugynevezett államjegyek, melyeket egy-egy kormány ki szokott bocsátani, melyeknek nincs fedőzetül ércalapja, mint a bankjegyeknek, melyek tehát nem is válthatók be mint amazok. Az ilyen jegyeket az illető kormány rákényszeríti a népre, hogy készfizeséskép fogadja, amiért viszont ő is, úgy mint az állampénztár készpénzül fogadja. S ha csak ennyiből állana egy ország forgalma, nem is lenne sok baj velök. De már mikor az államnak külföldön kell fizetést teljesíteni, ott nem fogadják el, hanem azt kérdik, mennyire biztos ez a papirjegy? Így történik aztán, hogy a papirpénzre rá kell fizetni, még pedig gyakran nagy összegeket, hogy ezüstre vagy aranyra fölváltsák.

Mindebből pedig láthatjátok, végzé Szilágyi ur, hogy nem jó, ha a kormány papirpénzt kibocsát, sőt hogy ez kárral jár a lakosságra. A kormány részéről az a legjobb, ha a pénzlábat megállapítja, s egyébként jól szervezett banknak engedi át a jegykibocsátást oly mértékben, mint az a közönség szükségleteinek szolgálat, s az ipar és kereskedelem fejlesztésére alkalmas.

XI.

A kereskedelem és kereskedelmi szabadság haszna.

A jó aratás nagy elégedettséget okozott a sáros-földiek között, már mint azok között, akik földműveléssel foglalkoztak. Még jobb lett a dolguk, midőn a külföld rosz termése s a háborus viszonyok miatt a gabna ára is szokatlan magasra emelkedett. A lakosok közül azoknak, kik a gyárban dolgoztak vagy mesteriséget űztek, az élés drágasága persze hogy nem volt annyira kedvére. Több pénz levén mégis forgalomban, úgy ahogy belenyugodott mindenki, mert munkásnak, iparosnak meg nagyobb keresete lett az által, hogy a földművesek jobb módba jutottak. Szilágyi ur mégis arról értesült, hogy többen közülök méltatlankodólag szóltak azokról a kereskedőkről, kik a szomszéd városból kijöttek gabnát vásárolni s ezért föltette magában, hogy legközelebbi előadásában erről fog szólni.

— Most, hogy több városi ember járt itt köztünk gabnát venni, — így kezdé Szilágyi ur — jó lesz megismerkednünk azzal is, hogy a gabnakereskedelemnek

mily feladata és fontossága van. Főületesen nézve a dolgot, persze hogy a legtöbb ember csak azt látja, mikép a kereskedők a gabnát megveszik, a mily olcsón csak lehet s megint eladják, a mily drágán csak lehet. De van a dolognak más oldala is. A kereskedelem egyenliti ki azt a nagy ellentétet, mely kivált az élelmiszerekre nézve, a termelők és fogyasztók között fönáll. A kereskedők leginkább akkor vásárolnak, ha sok a gabna. Ezzel a termelőknek tesznek hasznot, mert ezek tönkre mennének, ha vevők hiányában a gabna ára egészen leszállana. Eladni pedig akkor adnak el a kereskedők, mikor a gabna kevesbedik. Ezáltal meg a fogyasztóknak tesznek hasznot, mert különben ha ők nem adnának el, a gabna ára még ölebb szállna.

— De azt nem lehet tagadni még sem, — jegyzé meg Tülki gazda, — hogy a kereskedők sohasem fizetik meg a földművesnek azt az árt, melyet a vásáron kaphatna. Lótnak futnak az egész országban, s ahol látják, hogy valaki pénzzavarban van, hasznot huznak belőle.

— Az lehet, Tülki gazda, — felelé az orvos, — de senki se készteni a földművest, hogy odaadja gabnáját és hogy a pénzt elfogadja, ha jobbnak nem találja, mintsem hogy a vásárra vigye és sok idővesztéssel és más költsékezéssel eladja. Ingyen az a kereskedő se jár faluról falura, hanem ő is hasznát keresi. De ezzel a gazdának, ha ez érti a dolgát és megbecsüli magát, a gabnakereskedés vagyis a speculáció nem tesz kárt.

Ha van, a miben a speculáció kárára lehet a földművesnek, az abban áll, hogy ha a gabnának nagy ára van, megakadályozza, miszerint a földműves még nagyobbra szabja az árát, mert ha csak teheti, olcsóbban szerez be gabnát, ha máskép nem lehet, akár külföldről, és ezáltal lenyomja az árát.

Összefoglalva a mondottakat azt látjuk, hogy a kereskedelem a termelőnek tesz nagyobb hasznot akkor, a mikor jó termés van és az árak olcsók, másfelől a fogyasztónak szolgál, mikor a termés rossz és a gabnának fölötté nagy az ára. A gabnaspécuáció tehát elősegíti a gabna-árak szabályozását. Minél inkább ki lesz fejlődve, annál szilárdabb lesz a gabna ára.

— Ezek szerint, — veté közbe Méri uram, — nekünk meg kell engednünk, sőt szívesen kell látunk, ha a gabnát csak úgy hozzák vizik ki és be az országból, és hogy nekünk semmi különös hasznunk ne legyen, ha pl. a szomszédban nem termett semmi ?

— Bizony Méri uram, válaszolt Szilágyi ur, necsak hogy ne tegyünk ellene semmit, hanem segítsük elő a kivitelt amennyire lehet, és ha más országnak szüksége van a mi termékeinkre, a magunk haszna nem marad el. A kereskedelmi szabadság egyik főforrása a vagyonsodásnak. De erről még egy másik alkalommal akar-nék szólni.

XII.

Állam és nemzetgazdaság.

Sárosföld lakói között az utóbbi napokban semmi sem történt, a miről külön említést kellene tenni. Azért Szilágyi Ferenc ur is, midőn a legközelebbi vásárnapon megint megjelent hallgatói között, egyenesen rátért a multkor félbenmaradt tárgyra.

Egy kis könyvet hozott magával s ezt felmutatva hallgatóságának így szólt:

Elképzelhetitek, kedves barátaim, hogy mindaz, mit eddig az emberi munkáról s annak ágazatairól mondtam, sok tudóst foglalkoztatott már, és hogy számos jeles könyvben össze vannak gyűjtve a tapasztalt és ajánlatos igazságok. Csakhogy e könyvek legnagyobb részének az a hiánya, hogy nem a nagy sokaságnak, hanem iskolázott embereknek vannak írva. Pedig a mint láthatjátok, mindnyájunkat nagyban érdeklő dolgokról van szó, tanácsos lenne tehát, hogy a kevésbé iskolázott ember is megismerhesse.

Egy Budapesten élő barátom, Mudrony Soma

nehány év előtt irt e célra egy kis könyvet. Ime, itt van a kezembő. Címe: „A társadalmi gazdaságtan vázslata.“ Be sok rozsz törvény nem hozatott volna, b^o sok baj nem ért volna, sok lárma elmaradt és sok áldás következett volna az országra, ha annak minden fia tudná e könyv foglalatját és cselekednék annak tanai szerint!

És ime nemcsak hogy a nagy sokaság, de még a leghivatottabbak, a tanítók és lelkészek is alig ismerik e jeles kis munkát. Azért hoztam magammal, hogy t. polgártársaimnak megmutassam és hogy izelitőül fel-
assuk belőle egy kis részt, mely épen azt tárgyzza, amit multkori szavaim folytatásakép elmondanom kellett volna. Ajánlom, hogy aki teheti, szerezzze meg e kis munkát, melynek ára ötven krajcár. Meg fogja benne találni azokat a nagy igazságokat, melyek mint mondám, az egész világ gazdaságában uralkodnak. Egyszer-kétszer elolvasva meg fognak maradni fejünkben és jó hasznát vehetjük, — mondhatom.

Halljuk hát, mit mond az említett tisztelt férfi. Miután előrebocsátotta, hogy az egyes gazdálkodókon kívül, kiknek mindegyike saját gazdaságát folytatja, vannak gazdálkodó személyek, kik bizonyos közös céljaiknak könnyebb elérése végett társulatokat alakítanak, így folytatja előadását:

Mindazon társulatok között, melyeknek az ember tagja lehet, legfontosabb az állam, mivel az minden egyént és minden magántársulatot, mely egy bizonyos földterületen honos, tagjai közé számítja.

Az államnak feladata mindazon célokat megvalósítani, melyeknek elérése a honpolgárok *ő s s z e s é g é t* érdekli, s melyek az egyesek által el nem érhetők. Névszerint célja: a honpolgárok javait vagyis tulajdonát és személyét minden oly megtámadás ellen védeni, mely ellen az egyesek magukat meg nem védhetik, például külső ellenség ellen, gonoszlelkű emberek erőszakoskodása, csalárdsága, vagy oly igényei ellen, melyek gazdasági termelés által vagy önkéntes átruházás által meg nem szereztettek.

Eszerint az állam feladata mindenek fölött a *v é d e l e m*, vagy amint némelyek mondani szokták, a szómély- és vagyonbiztosság, és e feladatnak teljesítésére az államnak szüksége van katonai erőre, igazság-szolgáltató intézményekre st.

De a védelmen kívül feladata az államnak a *v a l ó s á g o s* termelés is, névszerint olyan javaknak termelése, melyek egyes egyének vagy magántársulatok által nem igen, vagy csak tökéletlenül állíthatók elő; ilyenek például nagy közhasznú intézetek, közlekedési eszközök st.

Mindezen állambelátatok teljesítése — mint minden termelés — természetesen csak tőkék segítségével munka által eszközölhető. Az államnak tehát tőkét kell szerezni és munkaerőket szerződtetni, a mi köztudomás szerint pénzbe kerül.

Ezen pénz az állampolgárok járulékaiból gyűjtetik össze, mely járulékok adóknak neveztetnek; és ezen adóknak kivetése, beszedése, kezelése és felhasználása

külön szabályok szerint történik, melyek a polgárok közreműködése folytán állapíttatnak meg. Az adóügyről egyébiránt bővebben szól egy külön tudomány, a pénzügytan, mely a nemzetgazdaságtan szabályaira van alapítva.

Az állam tehát némileg hasonlít egy kölcsönös-ségi biztosító egyletkez és termelő társulathoz, és mint ilyen egy gazdálkodó személyt képez: csak hogy hatásköre nem mozog a nemzetgazdaságon belül, hanem ennek mintegy határát képezi. Az államnak mint gazdálkodó személynek van vagyona, vannak munkásai (hivatalnokot), vannak alapszabályai (törvények), van közgyűlése (törvényhozó testület), van igazgatósága, mely a kormányzással és a törvények végrehajtásával van megbizva.

Nemzetgazdasági szempontból különös tekintetbe vételt igényel az állam vagyona, és pedig két okból: először mivel e vagyon közös tulajdona a honlakosoknak, és másodsor mivel e vagyon nagyrészt az állampolgárok járulékaiból kerül ki és tartatik fenn.

Az állam vagyonát képezik először is mindazon javak, melyek az állam területén magánosok tulajdonát nem képezik, s melyek közhasználatra vannak száruva, például: tengerpartok, folyók, országutak, gazdátlan földek, földalatti természeti adományok (ha magánosok tulajdonába nem jutottak), az államterület feletti légoszlop sat.

De az állam vagyonához tartoznak mindazon intézetek, telepek, földek, épületek, felszerelés sat.

melyek az állam által üzdött termeléshez, illetőleg védelemhez szükségesek, s melyeket az állam e célra szerzett vagyis termelt; például kaszárnyák, várak, fegyverek és hadiszerek, hivatalos épületek, tudományos intézetek sat.

Az állam javaihoz tartozik ennél fogva az ezen vagyonnal összekötött vagyoni hitel (áruhitel vagy földhitel) és még inkább az államnak személyi hitele.

Mint hogy az állam egy-egy nemzetgazdaságban a leghatalmasabb, minden magángazdaságot magába ölelő és örökéletű személyiséget képez, az államnak személyi hitele is egy-egy nemzetgazdaságban a legnagyobb és a legáltalánosabban elismert lehet.

Ahol az arany és ezüst tekintetik fizetési eszköznek, az állam ezen személyi hitelt úgy használhatja fel, mint más magángazda: arany- és ezüstkölcsönzés által. Ahol ellenben fizetési eszközü a hitel van elfogadva (mint most már a legtöbb művelt államokban), ott az állam személyi hitelét közvetlenül is felhasználhatja: papírpénz kibocsátása által.

Jól gazdálkodó, és ennél fogva szilárd hitelű államokban a közvetlenül felhasznált államhitelnél, vagyis a papírpénznél alkalmasabb fizetési eszközt nem lehet képzelni, mert az állam hitele a legáltalánosabban el van ismerve, és mindennemű magánhitelnél terjedtebb és szilárdabb. De felhasználása az állampolgárok összességére nézve is előnyös, mivel az állam a forgalomba bocsátott jegyekért — azoktól, akiknek kölcsön adatnak, kamatot huzhat, mely az állam vagyó-

nát s ez által az állampolgárok közös tulajdonát növeli.

A legtöbb európai állam azonban nincs azon kedvező helyzetben, hogy az állampapirpénzt veszély nélkül általános és egyedüli fizetési eszközül meghonosíthatná, mivel ez államok adó-ságokkal túl vannak terhelve és ennél fogva hitelük nem elég szilárd, és megszilárdítására nem is fordítanak kellő gondot.

Említettük az államadósságokat. Ezekről bővebben szólni a pénzügytannak feladata, de itt meg kell annyit említenünk, hogy az államadósságok rendkívül mély hatást gyakorolnak a nemzetgazdaságra. Először ugyanis bizonyos, hogy midőn az állam kölcsönt vesz fel, a forgalomban lévő pénznek, illetőleg a meglévő tőkének egy része a magánvállalkozástól elvonatik. De másodszor az is bizonyos, hogy azon kamatláb, melyet az állam az általa felvett kölcsönökért fizet, az ország általános kamatlábjára irányadó befolyást gyakorol. Már pedig a rendelkezésre álló tőke-összeg nagysága mint a kamatláb magassága, rendkívül fontos befolyást gyakorol a vállalkozásra s ezáltal a termelésre.

Azokban az állam nemcsak az adó és az államadósságok által van összefüggésben a nemzetgazdasággal, hanem legfőképen azon célok által is, melyeknek elérése végett az állam létezik. Minden állami feladat tulajdonképen valamely termelésre vonatkozik. A személy- és vagyónbátorság (védelem), a közművelődésre szolgáló intézetek, a közlekedési eszközök — mint tudjuk, mind olyan javak, melyeket egy nagyobb

társaság, minő egy nemzet összege, egyáltalában nem nélkülözhet, melyeket tehát szintén elő kell állítani és pedig természetesen termelés útján. Ha állam nem léteznék, minden egyes állampolgárnak örmagának kellene magát mindezen javakkal ellátni. De ez homlok-egyenest ellenkeznék a munkamegosztással, mely pedig — mint tudjuk — a sikeres termelésnek főfeltételét képezi. Annyi bizonyos, hogy állam nélkül a jólét és művelődés sohasem érhetne volna el azon fokot, melyet jelenleg a civilisált nemzeteknél látunk, és ha az állami intézmény a jelen pillanatban eltöröltetnék, ha az állam által végzett védelmi és közművelődési feladatokat maguknak az egyes polgároknak külön-külön kellene végezni, a jelenkori magas műveltség és jólét mibamar tökéletesen megsemmisülne, s az emberiség ősi vadságába süllyedne.

Nemzetgazdasági termelés tehát ma áll nélkül nem képzelhető. Minden nemzetgazdaságban az összes termelés tulajdonképen két főrészt van osztva; az egyik részt végzi az állam, a másik részt a magánpolgárok összesége (földművelők, iparosok, kereskedők, művészek, tudósok). Hogy mely termelőseket kelljen a polgároknak maguknak külön-külön végezni, és melyeket kelljen együttes erővel létesíteni vagyis az államra bízni, az az egyes nemzetek fejlődési fokától függ. Mindenesetre áll azon elv, hogy a mely termelést a magánosok jobban vagy olcsóbbban elvégezhetnek, azt ne végezze az állam, a mire ellenben a magán-

polgárok vagy nem képesek, vagy ami együttes erővel olcsóbban végezhető, azt az államra kell bízni.

Ilyen viszonyban van az állam a termeléshez. Lássuk most viszonyát a forgalomhoz. De mielőtt erről szólnék, még egy megjegyzést kell előrebocsátanunk.

A gazdasági élet kétféle műfolyamból áll: termelésből és forgalomból. A termelés csak akkor lehet sikeres, ha célszerű munkamegosztáson alapul. Tehát a termelés teszi szükségessé, hogy a termelő egyének különféle csoportokra legyenek elkülönítve: a termelés választja el az összes emberi társadalmat különféle testületekre, osztályokra, államoktat. — De a munkamegosztás szükségkép feltételezi a forgalmat és a forgalom ismét egyesíti azokat, kiket a termelés egymástól elkülönített. A forgalom szükségessé teszi, hogy a különféle termelő csoportok egymással érintkezésben, csereviszonyban legyenek, hogy a különféle testületek, osztályok és államok ne legyenek egymástól áthághatlan korlátok által elválasztva.

Ebből sejthető, mily viszonyban áll az állam a forgalomhoz. — A forgalom az elkülönítést nem űri, a forgalom minden válaszfalat lerombolni igyekszik, mert szabad folyásának akadályát látja benne, tehát az államoknak egymástóli elkülönítését sem sziveli.

És ha a forgalom történeti fejlődését szemügyre vesszük, azon meggyőződésre jövünk, hogy a forgalom fejlődésével a különféle nemzetek közötti válaszfalak mind jobban elenyésznek s az államok közötti érintke-

zés mindig nagyobb, de egyszersmind könnyebb és szabadabb lesz.

Az államok közötti forgalomnak legnagyobb akadályát a vám képezi. Az államok ugyanis előnyösnek tartották, hogy azoktól, a kik valamely árut az állam határain átszállítanak, bizonyos adót szedjenek, mely kiviteli, illetőleg behozatali vámnak nevezetik aszerint, amint a kivitt belföldi árutól, vagy behozott külföldi árutól szedik.

A vámügynek igen érdekes fejlődési története van, mely megcáfolhatlanul szemünk elé tünteti azon igazságot, hogy a forgalom fejlődésével mindig „szabadabb” lesz a nemzetközi kereskedés.

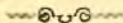
Régebben majdnem valamennyi európai államban u. n. „tilalmi vámrendszer” uralkodott. Számos áru oly magas vámmal volt terhelve, mely azonosnak volt tekinthető a forgalom megtiltásával. Később az u. n. „védvámrendszer” jött divatba; azaz az államok a külföldi iparcikkekre jókora vámot vetettek, hogy ezáltal a honi cikkek a külföldiek versenye ellen meg legyenek védve. A védvámok még most is léteznek és pedig a legtöbb művelt államban. Némely országokban, és pedig a legfejlettebbekben, u. n. „pénzügyi” vámoikat szednek, melyeknek nincs más célja, mint hogy az állam jövedelmeit szaporítsák, azaz hogy pénzügyi hasznot hajtsanak. Ezek rendszerint alacsonyabbak mint a védvámok.

Egy szóval, azt mondhatni, hogy a vámok min-

dig lejjebb-lejjebb szállíttatnak s a „szabad kereskede-
dés” mind jobban érvényre jut.

Régebben sokat vitatkoztak a nemzetgazdák afe-
lett, vajjon a szabad kereskedelem, vagy a védvámrend-
szer előnyösebb-e a nemzetgazdaságra. — Ezen vita
most már fölösleges, mert a kereskedelem szabadsága
azonos a forgalom fejlődésével, melyet feltartóztatni
akarni nemcsak káros, hanem hiábavaló törekvés is
volna, mivel a gazdasági fejlődést megakadályoztatni
nem lehet. . .

Különben említettük, hogy az állam főfeladatát
a polgárok védelme képezi. Kérdés csak az, hogy ki
ellen és mi ellen szabad és kell az államnak a polgá-
rokat megvédeni. Hogy a forgalom fejlődése, vagyis
szabadsága ellen védelemnek nem lehet helye, az bizo-
nyos; de bizonyos az is, hogy ha más államokban
egészségtelen termelési viszonyok, ugyszólván gazda-
sági betegségek uralkodnak, melyeket a szabad forga-
lom nálunk is meghonosítana, a védelem nemcsak meg-
engedhető, hanem kötelesség.

XIII.

A gépek, melyek a munkát kisebbítik és fáradságtól kimélnek meg, jótétemények az emberiségre nézve.

Szilágyi Ferenc ur vasárnapi előadásait mindinkább többen hallgatták s a sárosföldiek dicséretére legyen mondva: mindinkább méltatták is.

Tapasztalható volt ez már csak annál fogva is, hogy hétközben akárhányan szólították meg ilyen-amoslyan kérdésben, mi vagy házigazdaságukat illette, vagy a melyről azon hirlapból értesültek, melyet Szilágyi buzditására járattak. A derék orvos rajta volt, hogy oktatásait így négy szemközt lehetőleg kibővitse. De ki győzné azokat ismételni és összeszedve leírni?

Azért tehát csak azt jegyezzük ide a mások tudomására és hasznára, amit vasárnaponként mondott a templom előtti kis téren, honnan, ha csak a rossz idő nem zavarta el, sohasem hiányzott a jeles ember sem hallgatósága.

— A munkáról, ha nem is mondanám — így kezdé beszédét — ugy is tudná mindenki, hogy az bi-

zeny fáradtsággal jár, valamint azt is tudjuk, hogy az ember, ha csak teheti, a két keze munkáján szívesen könnyít szerszámmal és géppel. Ezt fölhasználva az emberek egy része folyton azon van, hogy minél alkalmasabb szerszámokat és gépeket találjon föl és állítson össze. Gondoljuk csak el azt, hogy az első földművesek mivel arathatták le gabonájukat, mikor bizonyára még késők sem volt, nem hogy sarlójuk vagy kaszájuk lett volna. Vagy képzeljük el, mily fáradalmas és hálátlan munkájok volt, midőn a buzát két kővel kezükben liszté őrölték, mert az első malom építéséig sok idő telt le, mikor az emberek még csak nem is álmodták, hogy még ilyen is lesz.

— Pedig ezek ugyancsak szükséges találmányok — jegyzé meg András.

— Ezek és még számtalan más, ami körülvesz, amit felsorolni sem lehet. De elég is ennyit mondanom és megérti mindenki, hogy az ily találmányok haszna megmérhetetlen, mert ezek javították az emberek sorsát, gyámolítják testi erejét, termékenyítik a földet, megkímélik időnket és fáradtságunkat, melyeket ismét más meg más kényelmességek megszerzésére fordíthatunk.

— Nem akarok ellentmondani, — szól Jaskó a szabó, — de az is igaz, hogy egy-egy új gép feltalálása által sok munkás veszt el kenyerét. Tudom ezt abból az időből, mikor legénykoromban a varrógépeket kezdték nálunk használni a műhelyben.

— Ez igaz, — viszonzá Szilágyi ur — de egyesek

baja és vesztesége csakhamar megkerül az egész társadalom haszna folytán. Mert igaz, hogy gép segélyével dolgozván az ember, kevesebb munkás szükséges s a munka előállítása is olcsóbb, de a munka részére is kiegyenlítődik a veszteség. Mitől függ ugyanis a munka mennyisége? Ugy-e attól, hogy mennyi pénz, vagyis tőke van a célra. Minél nagyobb a tőke, annál több az emberek munkája. Már pedig egy-egy új gép az általa eszközölt megtakarítások folytán mulhatlanul szaporítja a tőkét s ezzel párhuzamosan mindjárt nagyobb a munka utáni kereslet, mert minél inkább gazdagszik valamely ország, annál több benne a szükséglet, melyet a lakosok kielégíteni akarnak. És tényleg a gépek használata az iparba fektetett tőkét eddigelé már annyira szaporították, hogy keveset mondok inkább mintsem többet, ha azt mondom, hogy most legalább hatszor akkora, mint a múlt évszázadban. És az is bizonyos, hogy a gépek használata dacára most sokkal több az iparosmunkás mint annakelőtte.

— Csakhogy ez a pénz nem a munka díjazására fordítatik ám, — veté közbe egyike a jelenlevő gyári munkásoknak, — hanem főlemészlik a gépek.

— Semmi kétség, — válaszolá Szilágyi, — e tőke egyik része gépekre fordítatik. Ha ezeket az égből ingyen kapná a gyáros, akkor nem mondhatnám, hogy a gépekben is a munkát fizeti, így azonban a mi földünkön élő emberek dolgoznak előállításaikon, még pedig ugyancsak sok munkába kerülnek. Hanem az aztán áll, hogy a gépek gyakran arra készítetik az embereket,

hogy addig végzett munkájok helyett mást vállaljanak. A gépek megváltoztatják az emberek munkáját, nem pedig, mint némelyek gondolják, hogy elnyomják, le-szorítják. Bizonyosság rá, hogy mióta péld. a gépszövéstet van, több ott a dolog, mint amennyi rokka és orsó mellett valaha volt. Higyjétek el munkás barátim, hogy nektek nincs okotok panaszkodni a gépekre. A gép szabadította föl az embert azon munkáktól, melyeket régen a rabszolgák végeztek, amint azt egy ókori bölcs jós szavai előre sejtették, ki azt mondá: Ha a kalapács és az orsó maguktól fognak mozogni, nem lesz többé rabszolga. Mindennap látjuk, hogy új meg új gépek segítségével a munkás mindinkább szabadabb lesz, miután a legnehezebb és legalacsonyabb munkát nem kell végeznie. Ahelyett, hogy mint azelőtt, vak eszközök voltak, most mindinkább gondolkozó lényekké emelkednek, kikre az emberek szolgálatában álló természeti erők igazgatása van bízva. A testi erő helyére az ész nemesítő munkája lép. Ki nem dicsőíti inkább, mintsem hogy sajnálja a dolgok e fordulatát, mely az emberiség méltóságát s első sorban a munkás osztály állását annyira emeli?

XIV.

Az adókról.

Vétnénk az igazság ellen, ha azt akarnók mondani, hogy Sárosföld polgárai a jó termés és meglehető ipari kereslet folytán minden gondtól menten éltek napjaikat. Elhallgatnók a valót, ha nem beszélnek el, hogy az ős beálltával, midőn a kormány szigorubban követelte az adók behajtását, a sárosföldiek közül is nem egyre, hanem sokakra aggodalmas idők jártak. A végrehajtó, ez a kelletlen vendég bekopogtatott, ha ugyan bekopogtatott egyeseknél, és nem inkább úgy lökte fel az ajtót, amint a hitelező szegény adósánál szokt

Szilágyi orvos közbenjárása folytán azonban sikerült kieszközölni, hogy a végrehajtást szenvedők holmija kótyavetyére ne kerüljön. Ő ugyanis a jobbmóduak segélyével kölcsönképen összegyűjtötte a szükséges pénzt és így az adóhátralékosokat meg lehetett menteni a végrehajtástól, mely hisz annyi költséggel jár, és melynek mindig megvannak szomorú következményei úgy azon polgárra nézve, kinek vagyona dobra

kerül, mint az államra nézve, mely a legtöbb esetben elveszti azt az adófizető munkaeerőt, melyet a végrehajtás megbénít, meggyöngít, ha nemha végképen megsemmisít.

Hogy ily körülmények között Sárosföldjén sem néztek jobb szemmel az adóexecutorra mint máshol, azt talán fölösleges is fejtegetni. Az orvos nem is volt meglepetve egy csöppet, midőn a legközelebbi vásárnapon hallgatói közül egy, Tülki gazda így szólt hozzá:

— Szilágyi ur, ha meg nem sértem, miután anynyi szives oktatásban részesített eddig is. kérdenék egyet, amire azt hiszem, nem fogja rámondani, hogy jól van, ahogy van, mert arról a nagy adóról szólok, melynek terhét mindnyájan érezzük. Mint vélekedik öla, Szilágyi ur?

— Igen szivesen hallottam a kérdést és ugy is volt szándékom mondani az adóról egyetmást, — viszonzá Szilágyi ur. — Hogy az adó mire való, azt tudjátok mindnyájan. Az adóból befolyó pénz arra szolgál, hogy általa a kormány fedezze az állam szükségleteit, vagyis hogy létesitse mindazt, amiért az emberek társadalom-má alakultak, amiért a nemzet hazát tart fönn, hogy tudniillik vigyáz a közbiztonságra, igazságot szolgáltat, iskolákat állít, utakat épít, az ország védelmére hadsereget tart stb. stb. Mintán mindezeket a közjó kívánja, a polgárság, mely az erre szükséges pénzt adóképen fizeti, a közjót szolgálja.

— Ezek szerint — mondá Tülki gazda — az orvos ur is abban a véleményben van, hogy csak az az adó

helyes, a mely valóban az ország, valóban a közjó érdekeire fordittatik?

— Természetesen. És hogy csak annyi adót szedhessen a kormány, amennyi szükséges és hogy valóban csak a hasznos, a közjónak szolgáló célokra fordíthassa, ez az országgyűlés egyik legfontosabb feladata. A kormány csak úgy gazdálkodhatik a polgárság pénzével, amint azt az országgyűlés megszabja és jóváhagyja. Ebből világos, hogy miután az országgyűlésre a polgárság maga választja a képviselőket, a polgárságtól függ, hogy kormánya miképen gazdálkodik.

Hogy tisztában legyünk arra nézve, hogy mifélek az adók, tudnunk kell, hogy nagyjában két rendbeli adó van: az egyenes és közvetett adó.

Egyenes adó az, a melyet a polgár közvetlen vagyona után fizet. Tehát a háza, földje, keresete, vagy jövedelme után kivetett adó. Közvetett adónak azt az adót nevezzük, melyet azok, akik fizetik, nem egyenesen az államnak fizetik, hanem közvetve fizetik azt mint fogyasztók valamely tárgyért, melyet használnak, például borért, sörért, cukorért, sóért stb.

— Tehát ha nem iszom bort — kérdé Jáski — én nem fizetem azt a közvetett adót?

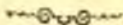
— Természetes, hogy nem — viszonzá Szilágyi ur — s ez okból a közvetett adók csakis oly országban rugnak magasra, ahol vagyonos a nép, tehát sokat fogyaszt. Ezért is nem szabad egy ország példáját másakra, melynek egészen elütő viszonyai vannak. Amint tudjátok, én nem szavaztam a mostani

kormány pártjára és sohasem fogom helyeselni, hogy bármiféle okból megterheltesse a polgárok oly adóval, melynek jövedelme nem kizárólagosan az ország szükségleteire fordittatik. De egyet el nem tagadhat senki, a mi pedig az, hogy az adó súlyát jó részben azért érezzük oly nagyon, mert annyi mindent bízunk a kormányra, amit magunknak kellene elvégezni. Már pedig a kormánynak vagyis annak, ki az államot képviseli, ha csak kölcsön nem vesz, más pénze nincs, mint amit a polgárok adóképen fizetnek. Az emberek most ezt követelik az államtól, majd meg azt: hogy építsen utakat, hogy adjon munkát, hogy állítson iskolákat, hogy segítsen ha víz, vagy tűz pusztit; majd csak hogy azt nem kívánják, hogy mindenkinek a dolgát úgy végezze, hogy nekünk egyéb se maradjon, mint az evés meg az ivás. Pedig igen igen kívánatos volna, hogy a nép a hozzá közeleső dolgokat maga intézze, az egyes ember, a község, a kerület, a megye, mindegyik a saját hatásköréhez képest, s az államhoz csak akkor forduljon, mikor ez valóban indokolva van. Ha az államnak ilykép kevesebb a kiadása, kevesebb adójövedelemre lesz szüksége, s aztán valódi hivatását annál jobban fogja teljesíteni.

— Ezek szerint — szólta András — nem sok dolga lenne a kormánynak.

— Minél kevesebb a központi kormány dolga annál jobb. Hadd mozogjon szabadabban mindenki, s a kormány csak a fölött őrkdjék, hogy senki jogán sére-

lem ne történjék. Ez már nagy feladat. De ha az egyéni szabadság s a helyi önkormányzat kifejlődik és biztosítva van, ennek segítségével számos olyan cél el lesz érhető, melynek megvalósítása most az államra van bízva.

XV.

Miképen szövetkeznek az emberek a munkára?

Szilágyi urról tudjuk, hogy a dolgoknak végére szeretett járni mindenben. Eszrevevén, hogy a gyáros és munkásai között bár annyira mennyire helyreállt megint a jó viszony, amennyiben tudniillik a gyár működött s a dolgozók kéznek volt munkája és fizetése, de csak úgy szemellátható volt, hogy igazi egyetértés nincs közöttük. Hogy a bajon segítsen, meghívta Radó urat, a gyártulajdonost, hogy vegyen részt a legközelebbi vasárnapi beszélgetésben. Mikor aztán elhelyezkedtek, Szilágyi ur Andrásához fordulva, kiről tudta, hogy társai szoktak rá hallgatni, így szólt:

— Szeretném, ha a mai napon azzal foglalkoznánk, mit úgy szoktak nevezni, hogy munkások kérdés. Helyén volna tehát, hogy egy olyan értelmes embernek hallanók a szavát, mint András, hogy megtudnók, mit helyesel ő a mostani körülmények közül és mit rosszal vagy panaszol.

A megszólított egy kissé gondolkozott s aztán következőkép szólt:

— Énszerintem a munkások legnagyobb baja az, hogy igen is függenek azoktól, kik munkát adnak nekik. Már csak kimondom, ne vegye rossz néven, Radó ur . . .

— Egész bátran szólhat — biztatá a gyáros. — Én is nyíltan meg fogom mondani véleményemet.

— A munkások sorsa — folytató Andrást — attól az üzlettől van függővé téve, amelyre mi nem gyakorlunk semmi befolyást. Míg a gyárosnak jó dolga van, van munkánk, de ha akár a saját hibájából, akár szerencsétlenségéből nem megy az üzlet, egyszerűen elbocsátanak és mi kenyér nélkül maradunk.

— Bajnak bizony baj ez, — szólt most az orvos — de mégis nagyobbak látszik, mint valójában van. Ahol csak egy gyár van, mivel ez egy gyár aránylag sok embert foglalkoztat, ha ez szünetelni kénytelen, csakugyan úgy sok ember veszi egyszerre kenyerét. De legtöbbször több gyár szokott egy hely körül csoportosulni s akkor, ha az egyik beszünteti a munkát, a másikonál található foglalkozást. Egyébiránt többé vagy kevésbé mindnyájan függő viszonyban vagyunk. A gyáros is függ másoktól. Az ő sorsa azoktól függ, kik tőle vásárolnak. Ezeknek bukása magával rántja őt is.

— Csakhogy a gyáros nem függ egy embertől — jegyzé meg Andrást.

— Ez igaz, de annál több esélynek van kitéve, — viszonzá Szilágyi ur. — A munkásra nézve ez a ve-

szély csakis a nagy gyári iparnál létezik. A kis iparnál, mely pedig sokkal több embert foglalkoztat, tudjuk, hogyan áll a dolog. Az egyik műhely helyett csakhamar találni másikat. Szintigy van a földmivelés körül, s ez minálunk a legtöbb kéznek ad dolgot. A birtokos megbukhatik, a munkás máshoz fordul. De legyen e függő viszony munkás és munkaadó között bár milyen, rendes körülmények közt a munkás háborítlanul élhet. A munkaadó nyerhet vagy veszíthet, a munkás nem ismeri az ő gondjait. Megkapja fizetését és nyugodtan alhatik.

— Tudjuk, hogy ez az előnyünk megvan, — szól most egy másik munkás, — csak hogy elég drágán vesszük meg ezt. A munkás beleizzad a fáradtságba, míg a haszon mégis csak a gazdáé.

— Nem szólna így — mondá Radó, a gyáros — ha meggondolná, hogy hányszor nem hozza be ez a nagy haszon csak a rendes kamatját is a műhelybe vagy gyárba fektetett pénznek. Vagy azt hiszi valaki, hogy a munkaadó sok gondja, terhe, pénzének kockáztatása semmi, és csak a kézzel végzett munka a valami? A ki tudja, mi mennyi érheti a gyárost, ha teszem: adószai nem tudnak fizetni, ha versenyzője akad, ki olcsóbban bírja a nyers anyagot, vagy ha a divat hirtelen értékét megrontja a gyártott cikkeknek stb., az, ha nem is veszi számításba, hogy elvégre egy gyár vezetésére a pénzen kívül tehetség, tanulmány, szellemi munka kell, be fogja vallani, hogy a gyárost sem szabad ki-felejteti, mikor a munka díjazásáról van szó.

— Én ezt tökéletesen helyeslem — mondá András — és csak azt kérdem, hogy nem lehetne-e a dolgot úgy kiegyeztetni, hogy nem volna sem mester, sem segéd, sem gyáros, sem munkás, vagyis inkább hogy mester és segéd, gyáros és munkás egy személyben lenne mindenki.

— Értem, mire céloz András — jegyzé meg Szilágyi ur. — Ő a szövethatározásokra gondol. . .

— Igen, ezekre gondoltam, — mondá András.

— Lássuk hát, mely szövethatározás jöhet itt szóba.

Mert többféle van.

Legközönségesebb szövethatározás vagy társulás az, mikor két vagy három ember összeadja pénzét, hogy együtt nyissanak üzletet. Ennek a társulásnak másik, szinte gyakori módja az, mikor számosabban állnak össze valamely nagyobb vállalat keresztülvitelére, melyben mindegyikök annyi részt vesz, a mennyihez kedve van; ezek a részvénytársulások, melyek vasutakat építenek, gyárakat állítanak, bányákat nyitnak stb.

— Nem ezekre, hanem az oly társulásokra céloztam, — jegyzé meg András — melyeket magok a munkások alakítanak.

— A munkások társulatai Angliában és Franciaországban támadtak; nálunk, hol az ipar jóformán csak most fejlődne, csak az utóbbi időben keletkeztek. Első ilyenmő társulások voltak a betegsegélyező és temethatározási egyletek, melyeknek célja a beteg társulati tagot segélyezni és halála után te-

metéséről gondoskodni, valamint családjának segélyt nyújtani. Ez a társulási módok közül a legalantabb álló, de nemes célu s ennélfogva igen ajánlható. Ily szövethkezés mellett csakhamar támadtak az ugynevezett fogyasztási egyletek.

— Mi céljuk van ezeknek? — kérdé Tülki gazda

— A fogyasztási egyletek célja az, hogy hetenkinti kisebb összegeket nagyobb sommává gyűjtván össze, e pénzen a társulat nagyban vásárol élelmiszereket s ezeket kicsiben adja el a tagoknak, minélfogva vagy olcsóbban adja az egylet mint a kereskedő, mert az egylet saját hasznát nem keresi, vagy pedig ha a piaci áron adja, egy bizonyos idő leteltével a haszon felosztatik a tagok közt. Ha tudni akarjátok, hogy ily uton mily tetemesen gyarapodhatnak szorgalmas és takarékos emberek, kérjük meg Karvassi tanító urat, mondja el a rochdale-i takácsok esetét, melyről csak a napokban beszélgettem vele.

— Szívesen, — mondá Karvassi tanító ur. — Rochdale egy kis angol helység Mauchester városa közelében. 1843-ben néhány szegény takács, kik ott dolgoztak, tanakodott, hogyan juthassanak jobb sorsra. Elhatározták, hogy csekély megtakarított pénzecskéjüket mint kereskedők fogják gyarapítani, a mellett, hogy mesterségöket folytatják. Egyletet alakítottak, melybe mindenki beállhatott, ki hetenkint öt krajcárt fizet be. Tizenkét ember ajánkozott, hogy befizet. Készítettek alapszabályokat, melyeknek értelmében tizforintos részvény-jegyek kibocsátása utján élelmiszere-

ket és ruházati cikkeket vásárolnak, ezek számára boltokat építenek, továbbá rajta lesznek, hogy foglalkozás nélküli embereknek földmivelés és gyári iparüzés segítségével munkát adnak stb.

— Tyű, ezek ugyan nagy fába vágják a fejszét, — mondá Tülki gazda.

— Hanem aztán hozzá is láttak — folytatá a tanító. — Legelsőbbben fűszerkereskedést nyitottak Két év mulva az egyletnek már 74 tagja és kétezer forinton felül volt vagyona. Ekkor igazgató bizottságot választottak s elhatározták, hogy a kezelési költségek stb. levonása után a jövedelem $2\frac{1}{2}$ százaléka nevelési célokra legyen fordítandó s a fennmaradó haszon a tagok között évenként felosztassék. És hallgassátok meg, mire mentek vele! Huszonöt év mulva Rochdale azon utcájában, ahol azok a szegény takácsok legelsőbbben összejöttek, egymás mellett álltak a gazdagnál gazdagabb boltok, fűszer-, rőföskereskedések, cipótárak, mézárzsékek, és mindezek az egylet tulajdonát képezték. De még hiányzott valami, a mi a munkások teljes függetlenségére kellett. Megszerezték ezt is. Az egylet vagyonából, mely ez idő alatt mintegy két millió forintra szaporodott fel, malmot és pár év mulva szövőgyárt építettek. Mai nap az egylet mindegyik tagja gazdag.

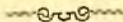
— Lehetséges-e? — kérdék többen.

— Ez ugy van, — mondá az orvos — s ez a bizonyossága annak, mi mennyit érhetünk el egyesített erővel és kitartással, habár még oly csekély móddal fo-

gunk is hozzá. De ezzel még vége sincs annak a haszonnak, mit a társulás nyújt. Nevezetesen Franciaországban az iparosok között munkára állottak össze, mi által sok időt és pénzt takarítanak meg. A helyett hogy mindegyik külön műhelyt tartana, teszem: ötven szabó összeáll, aminek aztán az a következése, hogy idővel megosztóznak a munkán is; ez mér, az szab, amaz varr, kiki legjobb tehetsége szerint . . .

— Elhiszem, hogy ez a városi iparosnak jó, — veté közbe Jaski, a szabó, — de az ilyen magamféle kis iparos nem sok hasznát veszi.

— A vidéki kis iparos is részesül abból a hasznból, mit a jó társulás nyújt, és pedig a hiteligyletek és iparbankok segítségével. Nem is fejtegetem, mily nagy szolgálatot tesznek az ily intézetek kis iparosnak, már mint akinek nincs annyi pénze, hogy hitelbe adhasson. És hogy támadnak az ily intézetek? Vagy úgy, hogy a szükséges pénzt mint intézetek másoktól kölcsönözve kezelik, vagy úgy, hogy tagjai néhány krajcárnyi heti vagy havi betétekkel rakják össze, mely pénzek bizonyos hitelösszeg erejéig a tagok rendelkezésére vannak. De mindez még nem meríti ki a társulásból eredő hasznót.

XVI.

A legüdvösebb intézmény.

A sárosföldiek bámulva hallgatták, mily nagy dolgokat vihetni ki jóra való és becsületes szövetkezés által. Aztán mikor Haraszi tisztelendő ur is hozzászólván kimutatta, hogy külföldön akárhányn helyen összeállottak egyszerű munkások és szorgalmuk által fölvittek, hogy közös gyárat állítottak, mely a legvirágzóbbá fejlődött, melyben tehát megvolt valósítva, amiről András minap szólott, hogy mester és segéd, gyáros és munkás egy személy legyen.

— A társulás haszna — mondá Szilágyi ur — mindezzel még nem ért véget. Amiről még szólni akarok, hogy beszélgetéseinket immár befejezzük . . .

— Hogyan, orvos ur, — kérdék többen — ön nem akar többé közénk jönni, hogy oktatásaival felvilágosítson ?

— Egyelőre bizvást befejezhetjük vasárnapi társalgásainkat, — viszonzá Szilágyi ur. — Beállt az ős s beszorulunk a szobába. De ámbár nagyobbára már megbeszélünk minden fontosabb kérdést, lesz gondom

rá, hogy még találkozunk. Most még azokról a nemes célu intézetekről kívánok néhány szót mondani, melyeket szükségben levő embertársaink segítségére, avagy a beállható szükség megelőzésére állítottak. Az elsők közt vannak a kórházak, a vakok, a siketnémák, a bülyék stb. ápolására szánt intézetek. Az utóbbiak közül valók a takarékpénztárak, segélyegyletek és biztosító-intézetek. Csakis a legutóbb nevezettekről kell bővebben szólni, mert dacára annak, hogy a biztosítási intézetek terjesztésére sokat tettek, a biztosítási hajlam még sem oly általános, mint lenni kellene. Vegyének csak, mily lelki megnyugvással nézhetünk az őregség elé, mennyire megnyugtató a gondolat, ha halálunk közeledtét érezzük, hogy családunk meg van mentve a nyomortól. Pedig a biztosítás által ez elérhető. Aránylag csekély évi díj rendes lefizetése mellett, mit az illető biztosító társulat a halálozási, megbetegedési és egyéb viszonyok számbavételével kiszabott ránk, biztosíthatjuk nemcsak házunkat a tűzvész ellen, hanem saját személyünket, úgy hogy munkaképlessé válván, bizonyos évdíjat kapjunk, vagy halálunk esetén családunknak bizonyos összeget egyszer mindenkorra kifizessenek.

Igaz, hogy a társulás nemes eszméjével is, mint annyi mással, az emberek lelketlensége, kapzsisága és könnyelműsége sok visszaélést követett el már, és még értelmes és járatos embernek is vajmi nehéz az igazat a hamistól, a drága ércet a salaktól megkülönböztetni. Egy-egy takarékpénztár vagy biztosító-intézet megbukik s ezer meg ezer ember, kik bizalommal vol-

tak iránta s rábizták verejtékes keresményüket, szomoruan tapasztalták, hogy méltatlanul meg lettek csalva. De valamint sehol a világon, ugy ezen a téren sem lehet teljes biztosságot, tökéletes védelmet adni a gonoszság vagy a szerencsétlenség ellen.

Mind e hasznos intézeteken kívül azonban a leghasznosabb még hátra van.

— Mi az? — kérdék.

— A közoktatás, barátaim, mely az emberek jólétének és boldogságának előmozdítására a legfőbb tényező. Mert nemcsak az írást-olvasást tanuljuk meg általa, hanem ezáltal fejlődik bennünk az ész, működnek tehetségeink, ezáltal képesítettünk a dolgokat megfigyelni, megbirálni, összehasonlítani és ismereteinket az élet minden viszonyai között helyesen alkalmazni.

Es ezzel befejezhetjük előadásainkat. Karvasi tanító ur a vasárnapi iskolában folytatni fogja megkezdett munkánkat.

Meghatva és hálás érzettel oszlott fel Szilágyi ur hallgatósága. Es hogy nyomot hagyott a derék ember fáradozása, azt azok után, miket már elbeszélésünk elején láttunk, amidőn is az ő fáradozásának sikerült a szegényes, ronda faluból virágzó helységet teremteni, fölösleges hosszan elmondani.

Sárosföld manap a legszebb községek egyike. Csin és boldogság sugárzik házaiból. Az iskolák száma egyre nő. Népe gyarapodik. Aki nem tudja, honnan e lendület, azt mondja: az isten áldása rajta.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	3
I. Egy szegény falu	7
II. A virágzó helység	11
III. Egy becsületes ember szerencsétlensége	15
IV. A munka	22
V. Takarékoság és közbiztonság	28
VI. Az emberek közti viszony kölcsönös szolgálattéte- len alapszik. Mitől függ a munka értéke?	33
VII. A munka értéke a rá fordított fáradságtól függ, de még egyébtől is	37
VIII. A pénzről	42
IX. A hitel	46
X. Mire való a váltó és mi a bankjegy?	48
XI. A kereskedelem és kereskedelmi szabadság haszna	52
XII. Állam és nemzetgazdaság	55
XIII. A gépek, melyek a munkát kisebbítik és fáradságtól kímélnek meg, jótétemények az embe- riségre nézve	65
XIV. Az adókról	69
XV. Miképen szövetkeznek az emberek a munkára?	74
XVI. A legüdösebb intézmény	81

